

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς (13. Cariyāpiṭaka-
aṭṭhakathā)

2. Το κεφάλαιο για τους αρσενικούς ελέφαντες
(2. Hatthināgavaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς

2. Hatthināgavaggo

1. Mātuposakacariyāvaṇṇanā

1. Dutiyavaggassa paṭhame kuñjaroti hatthī. Mātuposakoti andhāya jarājīṇṇāya mātuyā paṭijagganako. Mahiyāti bhūmiyaṃ. Guṇenāti sīlaguṇena, tadā mama sadiso natthi.

Bodhisatto hi tadā himavantappadese hatthiyoniyaṃ nibbatti. So sabbaseto abhirūpo lakkhaṇasampanno mahāhatthī anekahatthisatasahassaparivāro ahosi. Mātā panassa andhā. So madhuraphalāphalāni hatthīnaṃ hatthesu datvā mātu peseti. Hatthino tassā adatvā sayāṃ khādanti. So pariggaṇhanto taṃ pavattiṃ ṇatvā “yūthaṃ pahāya mātarameva posessāmī”ti rattibhāge aññesaṃ hatthīnaṃ ajānantānaṃ mātaraṃ gahetvā caṇḍoraṇapabbatapādaṃ gantvā ekaṃ naḷiniṃ upanissāya ṭhitāya pabbataguhāya mātaraṃ ṭhapetvā posesi.

2-3. Pavane disvā vanacaroti eko vanacarako puriso tasmīṃ mahāvane vicaranta maṃ disvā. Rañño maṃ paṭivedayīti bārāṇasirañño maṃ ārocesi.

So hi maggamūlho disaṃ vavatthapetuṃ asakkonto mahantena saddena paridevi. Bodhisattopi tassa saddaṃ sutvā “ayaṃ puriso anātho, na kho panetaṃ patirūpaṃ, yaṃ esa mayi ṭhite idha vinasseyyā”ti tassa santikaṃ gantvā taṃ bhayena palāyantaṃ disvā “ambho purisa, natthi te maṃ nissāya bhayaṃ, mā palāyi, kasmā tvaṃ paridevanto vicarasī”ti pucchitvā “sāmi, ahaṃ maggamūlho ajja me sattamo divaso”ti vutte “bho purisa, mā bhāyi, ahaṃ taṃ manussapathe ṭhapessāmī”ti taṃ attano piṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā araṇṇato nīharitvā nivatti. Sopi pāpo “nagaraṃ gantvā rañño ārocessāmī”ti rukkhasaññaṃ pabbatasaññaṃ karontova nikkhamitvā bārāṇasiṃ agamāsi. Tasmīṃ kāle rañño maṅgalaṃ hatthī mato. So puriso rājānaṃ upasaṅkamitvā mahāpurisassa attano diṭṭhabhāvaṃ ārocesi. Tena vuttaṃ “tavānucchavo, mahārāja, gajo vasati kānane”tiādi.

Tattha tavānucchavoti tava opavayaṃ kātuṃ anucchaviko yutto. Na tassa parikkhāyatthoti tassa gahaṇe gamanupacchedanattaṃ samantato khaṇitabbaparikkhāya vā kareṇuyā kaṇṇapuṭena attānaṃ paṭicchādetvā khittapāsarajjuyā bandhitabbaālakaśākhātālānena vā yattha pavitṭho katthaci gantuṃ na sakkoti, tādīsavañcanakāsuyā vā attho payojanaṃ natthi. Sahagahiteti gahaṇasamakālaṃ eva. Ehitīti āgamissati.

Rājā imaṃ maggadesakaṃ katvā araṇṇaṃ gantvā “iminā vuttaṃ hatthināgaṃ ānehī”ti hatthācariyaṃ saha parivārena pesesi. So tena saddhiṃ gantvā bodhisattaṃ naḷiniṃ pavisitvā gocaraṃ gaṇhantaṃ passi. Tena vuttaṃ -

4. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, rājāpi tuṭṭhamānaso;
Pesesi hatthidamaṃ, chekācariyaṃ susikkhitaṃ.

5. “Gantvā so hatthidamako, addasa padumassare;
Bhisamuḷālaṃ uddharantaṃ, yāpanatthāya mātuyā”ti.

4-5. Tattha chekācariyanti hatthibandhanādividhimhi kusalaṃ hatthācariyaṃ.
Susikkhitanti hatthīnaṃ sikkhāpanavijjāya niṭṭhaṅgamanena suṭṭhu sikkhitaṃ.

6. Viññāya me sīlaguṇanti “bhaddo ayaṃ hatthājānīyo na mando, na caṇḍo, na vomissasīlo vā”ti mama sīlaguṇaṃ jānitvā. Kathaṃ? Lakkhaṇaṃ upadhārayīti susikkhitahatthisippattā mama lakkhaṇaṃ samantato upadhāresi. Tena so ehi puttāti vatvāna, mama soṇḍāya aggahi.

7. Bodhisatto hatthācariyaṃ disvā - “idaṃ bhayaṃ mayhaṃ etassa purisassa santikā uppannaṃ, ahaṃ kho pana mahābalo hatthisahassampi viddhaṃsetuṃ samattho, pahomi kujjhitvā saraṭṭhakaṃ senāvāhanaṃ nāsetuṃ, sace pana kujjhissāmi, sīlaṃ me bhijjissati, tasmā sattīhi koṭṭiyamānopi na kujjhissāmī”ti cittaṃ adhiṭṭhāya sīsaṃ onāmetvā niccalova aṭṭhāsi. Tenāha bhagavā “yaṃ me tadā pākatiṃ, sarīrānugataṃ bala”ntiādi.

Tattha pākatikanti sabhāvasiddhaṃ. Sarīrānugatanti sarīrameva anugataṃ kāyabalaṃ, na upāyakusalatāsaṅkhātāñāṇanugatanti adhippāyo. Ajja nāgasahassānanti ajjakāle anekesaṃ hatthisahassānaṃ samuditānaṃ. Balena samasādisanti tesāṃ sarīrabalena samasamameva hutvā sadisaṃ, na upamāmatte. Maṅgalahatthikule hi tadā bodhisatto uppannoti.

8. Yadihaṃ tesāṃ pakuppeyyanti maṃ gahaṇāya upagatānaṃ tesāṃ ahaṃ yadi kujjheyyaṃ, tesāṃ jīvitamaddane paṭibalo bhavēyyaṃ. Na kevalaṃ tesaññeva, atha kho yāva rajjampi mānusiyaṃ yato rajjato tesāṃ āgatānaṃ manussānaṃ sabbampi rajjaṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ kareyyaṃ.

9. Api cāhaṃ sīlarakkhāyāti evaṃ samatthopi ca ahaṃ attani patiṭṭhitāya sīlarakkhāya sīlaguttiyā gutto bandho viya. Na karomi citte aññathattanti tassa sīlassa aññathattabhūtaṃ tesāṃ sattānaṃ pothanādividhiṃ mayhaṃ citte na karomi, tattha cittampi na uppādemī. Pakkhipantaṃ mamālaketi ālānatthambhe pakkhipantaṃ, “disvāpī”ti vacanaseso. Kasmāti ce, sīlapāramipūriyā īdisesu ṭhānesu sīlaṃ akhaṇḍentassa me nacirasseva sīlapāramī paripūressatīti sīlapāramiparipūraṇatthaṃ tassa aññathattaṃ citte na karomīti yojanā.

10. “Yadi te ma”nti gāthāyapi sīlarakkhāya daḷhaṃ katvā sīlassa adhiṭṭhitabhāvameva dasseti. Tattha koṭṭeyyunti bhindeyyuṃ. Sīlakhaṇḍabhayā mamāti mama sīlassa khaṇḍanabhayena.

Evaṃ pana cintetvā bodhisatte niccale ṭhite hatthācariyo padumasaraṃ otaritvā tassa lakkhaṇasampattiṃ disvā “ehi puttā”ti rajatadāmasadisāya soṇḍāya gahetvā sattame divase bārāṇasiṃ pāpuṇi. So antarāmagge vattamānova rañño sāsanaṃ pesesi. Rājā nagaraṃ alaṅkārapesi. Hatthācariyo bodhisattaṃ katagandhaparibhaṇḍaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ hatthisālaṃ netvā vicitrāsāṇiyā parikkhipāpetvā rañño ārocesi. Rājā nānaggarasabhojanaṃ ādāya gantvā bodhisattassa dāpesi. So “mātaraṃ vinā gocaraṃ na gaṇhissāmī”ti piṇḍaṃ na gaṇhi. Yācitopi aggahetvā -

“Sā nūnasā kapaṇikā, andhā aparīṇāyikā;
Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti. -

Āha. Taṃ sutvā rājā -

“Kā nu te sā mahānāga, andhā aparīṇāyikā;
Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti. - pucchitvā -

“Mātā me sā mahārāja, andhā aparīṇāyikā;
Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti. -

Vutte ajja sattamo divaso “mātā me gocaraṃ na labhitthā”ti vadato imassa gocaraṃ
agaṇhantassa. Tasmā -

“Muñcathetaṃ mahānāgaṃ, yoyaṃ bharati mātaraṃ;
Sametu mātārā nāgo, saha sabbehi ñātibhī”ti. - vatvā muñcāpesi -

“Mutto ca bandhanā nāgo, muttadāmāya kuñjaro;
Muhuttaṃ assāsavitvā, agamā yena pabbato”ti.

Tattha kapaṇikāti varākā. Khāṇuṃ pādena ghaṭṭetīti andhatāya puttaviyogadukkhena
ca paridevamānā tattha tattha rukkhakaḷiṅgare pādena ghaṭṭeti. Caṇḍoraṇaṃ patīti
caṇḍoraṇapabbatābhimukhī, tasmīṃ pabbatapāde paribbhamamānāti attho. Agamā
yena pabbatoti so hatthināgo bandhanā mutto thokaṃ vissamitvā rañño
dasarājadhammagāthāhi dhammaṃ desetvā “appamatto hohi, mahārājā”ti ovādaṃ
datvā mahājanena gandhamālādīhi pūjyamāno nagarā nikkhamitvā tadaheva mātārā
samāgantvā sabbaṃ pavattiṃ ācikkhi. Sā tuṭṭhamānasā -

“Ciraṃ jīvatu so rājā, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
Yo me puttaṃ pamocesi, sadā vuddhāpacāyika”nti. -

Raṇño anumodanaṃ akāsi. Rājā bodhisattassa guṇe pasīditvā naḷiniyā avidūre
gāmaṃ māpetvā bodhisattassa mātu cassa nibaddhaṃ vattaṃ paṭṭhapesi.
Aparabhāge bodhisatto mātari matāya tassā sarīraparihāraṃ katvā
kuraṇḍakaassamapadaṃ nāma gato. Tasmīṃ pana tṭhāne himavantato otaritvā
pañcasatā isayo vasiṃsu. Taṃ vattaṃ tesam datvā rājā bodhisattassa samānarūpaṃ
silāpaṭimaṃ kāretvā mahāsakkāraṃ pavattesi. Jambudīpavāsino anusamvaccharaṃ
sannipatitvā hatthimahaṃ nāma karīṃsu.

Tadā rājā ānando ahosi, hatthinī mahāmāyā, vanacarako devadatto,
mātuposakahatthināgo lokanātho.

Idhāpi dānapāramiādayo yathārahaṃ niddhāretabbā. Sīlapāramī pana atisayavatīti sā
eva desanaṃ āruḷhā. Tathā tiracchānayoniyaṃ uppannopi
brahmapubbadevapubbācariyāāhuneyyādibhāvena sabbaññubuddhenapi
pasatthabhāvānurūpaṃ mātuyā garucittaṃ upaṭṭhapetvā “mātā nāmesā puttassa
bahūpakārā, tasmā mātupaṭṭhānaṃ nāma paṇḍitena paññatta”nti manasi katvā
anekeṣaṃ hatthisahassānaṃ issarādhipati mahānubhāvo yūthapati hutvā tehi
anuvattiyamāno ekakavihāre antarāyaṃ agaṇetvā yūthaṃ pahāya ekako hutvā
upakārikhettaṃ pūjessāmīti mātuposanaṃ, maggamūḷhapurisaṃ disvā anukampāya
taṃ gahetvā manussagocarasaṃpāpanaṃ, tena ca katāparādhasaṃpāpanaṃ,
hatthācariyappamukhānaṃ attānaṃ bandhituṃ āgatapurisānaṃ samatthopi samāno
santāsanamattenapi tesam pīḷanā bhavissati, mayhañca sīlassa khaṇḍādibhāvoti
tathā akatvā sudantena opavayho viya sukheneva gahaṇūpagamanaṃ, mātaraṃ

vinā na kañci ajjhoharissāmīti sattāhampi anāhāratā, imināpāhaṃ bandhāpitoti cittaṃ anuppādetvā rājānaṃ mettāya pharaṇaṃ, tassa ca nānāyehi dhammadesanāti evamādayo idha mahāpurisassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tena vuttaṃ - “evaṃ acchariyā ete, abbhūtā ca mahesino...pe... dhammassa anudhammato”ti.

Mātuposakacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Bhūridattacariyāvaṇṇanā

11. Dutīye bhūridattoti bhūrisamadatto. Dattoti hi tadā bodhisattassa mātāpitūhi kataṃ nāmaṃ. Yasmā paneso nāgabhavane virūpakkhamahārājabhavane tāvatiṃsabhavane ca uppanne pañhe sammadeva vinicchināti, ekadivasañca virūpakkhamahārāje nāgaparisāya saddhiṃ tidasapuraṃ gantvā sakkāṃ parivāretvā nisinne devānamantare pañho samuṭṭhāsi. Taṃ koci kathetuṃ nāsakkhi. Sakkena pana anuññāto pallaṅkavaragato hutvā mahāsattova kathesi. Atha naṃ devarājā dibbagandhapupphehi pūjetvā “datta, tvaṃ pathavisamāya vipulāya paññāya samannāgato ito paṭṭhāya bhūridatto nāmā”ti āha. Bhūriti hi pathaviyā nāmaṃ, tasmā bhūrisamatāya bhūte atthe ramatīti ca bhūrisaṅkhātāya mahatīyā paññāya samannāgatattā mahāsatto “bhūridatto”ti paññāyittha. Mahatīyā pana nāgiddhiyā samannāgatattā mahiddhiko cāti.

Atīte hi imasmiṃyeva kappe bārāṇasirañño putto pitarā raṭṭhato pabbājito vane vasanto aññatarāya nāgamāṇavikāya saṃvāsaṃ kappesi. Tesāṃ saṃvāsamanvāya dve dārakā jāyimsu - putto ca dhītā ca. Puttassa “sāgarabrahmadatto”ti nāmaṃ kariṃsu dhītāya “samuddajā”ti. So aparabhāge pitu accayena bārāṇasiṃ gantvā rajjaṃ kāresi. Atha dhataratṭho nāma nāgarājā pañcayojanasatike nāgabhavane nāgarajjaṃ kārento taṃ abhūtavādikena cittacūḷena nāma kacchapena “bārāṇasirājā attano dhītaraṃ tuyhaṃ dātukāmo, sā kho pana rājadhītā samuddajā nāma abhirūpā dassanīyā pāsādikā cā”ti kathitaṃ sutvā dhataratṭho cattāro nāgamāṇavake pesetvā taṃ dātuṃ anicchantāṃ nāgavibhimsikāya bhimsāpetvā “dammī”ti vutte mahantaṃ paṇṇākāraṃ pesetvā mahatīyā nāgiddhiyā mahantena parivārena tassa dhītaraṃ nāgabhavanaṃ netvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

Sā aparabhāge dhataratṭhaṃ paṭicca sudassano, datto, subhogo, ariṭṭhoti cattāro putte paṭilabhi. Tesu datto bodhisatto, so pubbe vuttanayeneva sakkena tuṭṭhacittena “bhūridatto”ti gahitanāmattā “bhūridatto”tveva paññāyittha. Atha nesāṃ pitā yojanasatikaṃ yojanasatikaṃ rajjaṃ bhājetvā adāsi. Mahanto yaso ahosi. Soḷasasoḷasanāgakaññāsahassāni parivārayimsu. Pitupi ekayojanasatameva rajjaṃ ahosi. Tayo puttā māse māse mātāpitāro passituṃ āgacchanti, bodhisatto pana anvaddhamāsaṃ āgacchati.

So ekadivasaṃ virūpakkhamahārājena saddhiṃ sakkassa upaṭṭhānaṃ gato vejayantapāsādaṃ sudhammadevasabhaṃ pāricchattakakoviḷāraṃ paṇḍukambalasilāsanaṃ devaccharāparivāraṃ atimanoharaṃ sakkasampattiṃ disvā “ettakamattampi nāgattabhāve ṭhitassa dullabhaṃ, kuto sammāsambodhī”ti nāgattabhāvaṃ jigucchitvā “nāgabhavanaṃ gantvā uposathavāsaṃ vasitvā sīlameva paggaṇhissāmi, taṃ bodhiparipācanaṃ hoti, imasmiṃ devaloke uppattikāraṇaṃ bhavissatī”ti cintetvā nāgabhavanaṃ gantvā mātāpitāro āha - “ammatātā, ahaṃ uposathakammaṃ karissāmī”ti. Tehi “idheva uposathaṃ upavasāhi, bahigatānaṃ

nāgānaṃ mahantaṃ bhaya’’nti vutte ekavāraṃ tathā katvā nāgakaññāhi upadduto punavāre mātāpitūnaṃ anāroce tvā attano bhariyaṃ āmantetvā ‘‘bhadde, ahaṃ manussalokaṃ gantvā yamunātīre mahānigrodharukkho atthi tassa avidūre vammikamatthake bhoge ābhujitvā caturaṅgasamannāgataṃ uposathaṃ adhiṭṭhāya nipajjitvā ‘‘uposathakammaṃ karissāmi’’ti nāgabhavanato nikkhamitvā tathā karoti. Tena vuttaṃ ‘‘virūpakkhena mahāraññā, devalokamagañchaha’’ntiādi.

Tattha virūpakkhena mahāraññāti virūpakkhena nāma nāgādhipatimahārājena. Devalokanti tāvatimsadevalokaṃ. Agañchahanti agañchiṃ, upasaṅkamiṃ ahaṃ.

12. Tatthāti tasmīṃ devaloke. Passiṃ tvāhanti addakkhiṃ ahaṃ tu-saddo nipātamatto. Ekantaṃ sukhasamappiteti ekantaṃ accantameva sukhena samaṅgibhūte. Vuttañhetuṃ bhagavatā - ‘‘santi, bhikkhave, cha phassāyatanikā nāma saggā. Yāvañcidaṃ, bhikkhave, na sukaraṃ akkhānena pāpuṇituṃ yāva sukhā saggā’’ti ca. Taṃsaggagamanatthāyāti tasmīṃ saggasmīṃ uppattivāsena gamanatthāya. Sīlabbatanti sīlasaṅkhātaṃ vataṃ. Atha vā sīlabbatanti uposathasīlañceva ‘‘mama cammaṃ cammatthikā harantū’’tiādinā attano sarīrāvayavapariccāgasamādiyanasaṅkhātaṃ vatañca.

13. Sarīrakiccanti mukhadhovanādisarīrapaṭijagganaṃ. Bhutvā yāpanamattakanti indriyāni nibbisevanāni kātuṃ sarīraṭṭhitimattakaṃ āhāraṃ āharitvā. Caturo aṅgeti cattāri aṅgāni. Adhiṭṭhāyāti adhiṭṭhahitvā. Semīti sayāmi.

14. Chaviyātiādi tesāṃ catunnaṃ aṅgānaṃ dassanaṃ. Tattha ca chavicammānaṃ vissajjanaṃ ekaṃ aṅgaṃ, sesāni ekekameva, maṃsaggahaṇeneva cettha rudhirampi saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ. Etenāti etehi. Harātu soti yassa etehi chaviādihi karaṇīyaṃ atthi, tassa mayā dinnamevetam. Sabbam so haratūti attano attabhāve anapekkhapavāraṇaṃ pavāreti.

Evam mahāsattassa iminā niyāmeneva anvaddhamāsaṃ uposathakammaṃ karontassa dīgho addhā vītivatto. Evam gacchante kāle ekadivasam aññataro nesādabrāhmaṇo somadattena nāma attano puttana saha taṃ ṭhānaṃ patvā aruṇuggamanasamaye nāgakaññāhi parivāriyamānaṃ mahāsattaṃ disvā tassa santikaṃ agamāsi. Tāvadeva nāgakaññāyo pathaviyaṃ nimujjitvā nāgabhavanameva gatā. Brāhmaṇo mahāsattaṃ pucchi - ‘‘ko nu kho tvam, mārīsa, devo vā yakkho vā nāgo vā’’ti? Bodhisatto yathābhūtaṃ attānaṃ āvi katvā sacāyaṃ ito gaccheyya, idha me vāsaṃ mahājanassa pākaṭaṃ kareyya, tena me uposathavāsassa antarāyopi siyā. Yaṃnūnāhaṃ ito imaṃ nāgabhavanaṃ netvā mahatīyā sampattiyā yojeyyaṃ. Evāyaṃ tattheva abhiramissati, tena me uposathakammaṃ addhaniyaṃ siyāti. Atha naṃ āha - ‘‘brāhmaṇa, mahantaṃ te yasaṃ dassāmi, ramaṇīyaṃ nāgabhavanaṃ, ehi tattha gacchāmā’’ti. Sāmi, putto me atthi, tasmīṃ āgacchante āgamissāmīti. Gaccha, brāhmaṇa, puttaṃ ānehīti. Brāhmaṇo gantvā puttassa tamatthaṃ āroce tvā taṃ ānesi. Mahāsatto te ubhopi ādāya attano ānubhāvena nāgabhavanaṃ ānesi. Tesāṃ tattha dibbo attabhāvo pātubhavi. Atha tesāṃ mahāsatto dibbasampattiṃ datvā cattāri cattāri nāgakaññāsātāni adāsi. Te mahatiṃ sampattiṃ anubhaviṃsu.

Bodhisattopi appamatto uposathakammaṃ karoti. Anvaddhamāsaṃ mātāpitūnaṃ upaṭṭhānaṃ gantvā dhammakathaṃ kathetvā tato ca brāhmaṇassa santikaṃ gantvā ārogyaṃ pucchitvā ‘‘yena te attho, taṃ vadeyyāsi’’ti āpucchitvā ‘‘anukkaṇṭhamāno abhiramā’’ti vatvā somadattenapi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā attano nivesanaṃ gacchati. Brāhmaṇo saṃvaccharaṃ tattha vasitvā mandapuññatāya ukkaṇṭhitvā

anicchamānampi puttaṃ gahetvā bodhisattaṃ āpucchitvā tena dīyamānaṃ bahuṃ dhanam sabbakāmadadaṃ maṇiratanampi alakkhikatāya aggahetvā “manussalokaṃ gantvā pabbajissāmī”ti āha. Mahāsatto nāgamāṇavake āṇāpetvā taṃ saputtakaṃ manussalokaṃ pāpesi. Te ubhopi dibbābharaṇāni dibbavatthāni ca omuñcitvā nhāyituṃ ekaṃ pokkharaṇiṃ otariṃsu, tasmim̐ khaṇe tāni antaradhāyitvā nāgabhavanameva agamaṃsu. Atha paṭhamanivatthakāsāvapilotikāva sarīre paṭimuñci, dhanusarasattiyo gahetvā araññaṃ gantvā mige vadhitvā purimaniyāmeneva jīvikaṃ kappesum.

Tena ca samayena aññataro tāpaso supaṇṇarājato laddhaṃ alampāyanamantaṃ tassa anucchavikāni osadhāni mantūpacāraṇca attānaṃ upaṭṭhahantassa aññatarassa brāhmaṇassa adāsi. So “laddho me jīvikūpāyo”ti katipāhaṃ vasitvā tāpasam āpucchitvā pakkamanto anupubbena yamunātīraṃ patvā taṃ mantam sajjhāyanto mahāmaggena gacchati. Tadā bodhisattassa bhavanato tassa paricārikā nāgamāṇavikā taṃ sabbakāmadadaṃ maṇiratanam ādāya yamunātīre vālukārāsimaṭṭhake ṭhapetvā tassobhāsenā rattiyaṃ kīḷitvā aruṇuggamane tassa brāhmaṇassa mantasaddam sutvā “supaṇṇo”ti saññāya bhayatajjitā maṇiratanam aggahetvā pathaviyaṃ nimujjitvā nāgabhavanam agamaṃsu.

Brāhmaṇo taṃ maṇiratanam ādāya pāyāsi. Tasmim̐ khaṇe so nesādabrāhmaṇo puttena saddhiṃ migavadhāya araññaṃ gacchanto tassa hatthe taṃ maṇiratanam disvā “idaṃ bhūridattassa sabbakāmadadaṃ maṇiratana”nti sañjānitvā taṃ gaṇhitukāmo tena saddhiṃ allāpasallāpaṃ katvā mantavādibhāvaṃ jānitvā evamāha - “sace me tvaṃ imaṃ maṇiratanam dassasi, evāhaṃ te mahānubhāvaṃ nāgaṃ dassessāmi, yaṃ tvaṃ gahetvā gāmanigamarājadhāniyo caranto bahudhanam lacchasi”ti. “Tena hi dassetvā gaṇhāhī”ti vutte taṃ ādāya bodhisattaṃ uposathakaraṇaṭṭhāne vammikamaṭṭhake bhoge ābhujitvā nipannaṃ avidūre ṭhito hatthaṃ pasāretvā dassesi.

Mahāsatto taṃ nesādaṃ disvā “ayaṃ uposathassa me antarāyaṃ kareyyāti nāgabhavanam netvā mahāsampattiyaṃ patiṭṭhāpitopi na icchi. Tato apakkamitvā sayam gantukāmo mayā dīyamānampi maṇiratanam gaṇhituṃ na icchi. Idāni pana ahiguṇḍikaṃ gahetvā āgacchati. Sacāhaṃ imassa mittadubbhino kujjheyyaṃ, sīlaṃ me khaṇḍam bhavissati. Mayā kho pana paṭhamameva caturaṅgasamannāgato uposatho adhiṭṭhito, so yathādhiṭṭhitova hotu. Alampāyano maṃ chindatu vā mā vā, nevassa kujjhissāmī”ti cintetvā akkhīni nimmīletvā adhiṭṭhānapāramiṃ purecārikaṃ katvā bhogantare sīsam pakkhipitvā niccalova hutvā nipajji. Nesādabrāhmaṇopi “bho alampāyana, imaṃ nāgaṃ gaṇha, maṇiṃ me dehi”ti āha. Alampāyano nāgaṃ disvā tuṭṭho maṇiṃ kismiñci agaṇetvā “gaṇha, brāhmaṇā”ti hatthe khiṇi. So tassa hatthato bhassitvā pathaviyaṃ patitamattova pathaviṃ pavisitvā nāgabhavanameva gato. Nesādabrāhmaṇo maṇiratanato bhūridattena saddhiṃ mittabhāvato ca parihāyitvā nippaccayova pakkanto.

15. Alampāyanopi mahānubhāvehi osadhehi attano sarīraṃ makkhetvā thokaṃ khāditvā kheḷam attano kāyasmim̐ paribhāvetvā dibbamantaṃ jappanto bodhisattaṃ upasaṅkamitvā naṅguṭṭhe gahetvā ākaḍḍhitvā sīse daḷhaṃ gaṇhanto mukhamassa vivaritvā osadham khāditvā mukhe sahakheḷam osiñci. Sucijātiko mahāsatto sīlabhedabhayena akujjitvā akkhīni na ummīlesi. Atha naṃ osadhamantabalena naṅguṭṭhe gahetvā heṭṭhā sīsam katvā sañcāletvā gahitagocaraṃ chaḍḍāpetvā bhūmiyaṃ dīghaso nipajjāpetvā masūraṃ maddanto viya hatthehi parimaddi.

Atthīni cuṇṇiyamānāni viya ahesuṃ.

Puna naṅguṭṭhe gahetvā dussaṃ pothento viya pothesi. Mahāsatto evarūpaṃ dukkhaṃ anubhontopi neva kujjhittha. Aññadatthu attano sīlameva āvajjesi. Iti so mahāsattaṃ dubbalaṃ katvā vallīhi peḷaṃ sajjetvā mahāsattaṃ tattha pakkhipi. Sarīraṃ panassa mahantaṃ tattha na pavisati. Atha naṃ paṇhiyā koṭṭento pavesetvā peḷaṃ ādāya ekaṃ gāmaṃ gantvā gāmamajjhe otāretvā “nāgassa naccaṃ daṭṭhukāmā āgacchantū”ti saddamakāsi. Sakalaḡāmavāsino sannipatiṃsu. Tasmīṃ khaṇe alampāyano “nikkhama mahānāḡā”ti āha. Mahāsatto cintesi - “ajja mayā parisāṃ tosentina kīlitaṃ vaṭṭati, evaṃ alampāyano bahudhanaṃ labhitvā tuṭṭho maṃ vissajjessati, yaṃ yaṃ esa maṃ kāreti, taṃ taṃ karissāmī”ti.

Atha naṃ so peḷato nikkhamantaṃ “mahā hohī”ti āha, so mahā ahosi. “Khuddako vaṭṭo viphaṇo ekaphaṇo dviphaṇo yāva sahassaphaṇo ucco nīco dissamānakāyo adissamānakāyo dissamānaupaḡḡhakāyo nīlo pīto lohito odāto mañjiṭṭho hohi, dhūmaṃ vissajjehi, jālasikhaṃ udakañca vissajjehī”ti vutte tena vuttaṃ taṃ taṃ ākāraṃ nimminivā naccaṃ dassesi. Taṃ disvā manussā acchariyabbhutacittajātā bahuṃ hiraññasuvaṇṇavatthālāṅkāradīṃ adaṃsu. Iti tasmīṃ gāme sataśahassamattaṃ labhi. So kiñcāpi mahāsattaṃ gaṇhanto “śahassaṃ labhitvā taṃ vissajjessāmī”ti āha. Taṃ pana dhaṇaṃ labhitvā “gāmakepi tāva mayā ettakaṃ dhaṇaṃ laddhaṃ, nagare kira bahudhanaṃ labhissāmī”ti dhanalobhena na muñci.

So tasmīṃ gāme kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā ratanamayaṃ peḷaṃ kāretvā tattha mahāsattaṃ pakkhipitvā sukhayānakaṃ āruya mahantena parivārena gāmanigamarājadhānīsu taṃ kīḷāpetvā bārāṇasiṃ pāpuṇi, nāgarājassa madhulājaṃ deti, abaddhasattuñca deti. So gocaraṃ na gaṇhi avissajjanabhayena. Gocaraṃ agaṇhantampi ca naṃ cattāro nagaradvāre ādiṃ katvā tattha tattha māsamattaṃ kīḷāpesi. Tena vuttaṃ “saṃsito akataññunā”tiādi.

Tattha saṃsitoti eso nāḡo amukassa nigrodharukkhaśsa samīpe vammikamatthake sayitoti evaṃ ṭhānaṃ dassetvā kathito. Akataññunāti attanā kataṃ upakāraṃ ajānantaṇa mittadubbhinā nesāḡabrāhmaṇeṇāti adhippāyo. Alampāyanoti alampāyanavijjāparijappanena “alampāyano”ti evaṃ laddhanāmo ahituṇḡikabrāhmaṇo. Mamaggahīti maṃ aggaḡesi. Kīḷeti maṃ tahiṃ tahinti tattha tattha gāmanigamarājadhānīsu attano jīvikatthaṃ maṃ kīḷāpeti.

17. Tiṇatopi lahuḡo mamāti attano jīvitapariccāḡo tiṇasālākapariccāḡatopi lahuḡo hutvā mama upaṭṭhātīti attho. Pathaviṃppatanaṃ viyāti sīlavītikkamo pana catunahutādhikadvīyojanasatasahassabahalāya mahāpathaviyā parivattanaṃ viya tatopi taṃ bhāriyataraṃ hutvā mayhaṃ upaṭṭhātīti dasseti.

18. Nirantaraṃ jātisatanti mama jātīnaṃ anekasatampi anekasatāsupi jātīsu nirantareva sīlassa avītikkamanahetu. Mama jīvitaṃ cajeyyaṃ cajitaṃ sakkomi. Neva sīlaṃ pabhindeyyanti sīlaṃ pana samādinnaṃ ekampi neva bhindeyyaṃ na vināseyyaṃ. Catuddīpāna hetūti cakkavattirajjasiriyāpi kāraṇāti dasseti.

19. Idāni yadatthaṃ attano jīvitampi pariccajitvā tadā sīlameva rakkhitaṃ, tāya ca sīlarakkhāya tathā anatthakārakesu nesāḡaalampāyanabrāhmaṇesu cittassa aññathattaṃ na kataṃ, taṃ dassetuṃ “api cā”ti osānagāthamāha. Taṃ heṭṭhā vuttatthameva.

Evam pana mahāsatte ahituṇḍikahatthagate tassa mātā dussupinaṃ disvā puttañca tattha apassantī sokābhibhūtā ahoṣi. Athassā jeṭṭhaputto sudassano taṃ pavattim sutvā subhogaṃ “himavantam gantvā pañcasu mahānadīsu sattasu mahāsaṃsāra bhūridattaṃ upadhāretvā ehi”ti paṇiṇi. Kāṇāritṭhaṃ “devalokaṃ gantvā sace devatāhi dhammaṃ sotukāmāhi bhūridatto tattha nīto, tato naṃ ānehī”ti paṇiṇi. Sayam pana “manussaloke gavesissāmī”ti tāpasavesena nāgabhavanato nikkhami. Accimukhī nāmassa vemātikā bhaginī bodhisatte adhimattasinehā taṃ anubandhi. Taṃ maṇḍūkacchāpiṃ katvā jaṇtare pakkhipitvā mahāsattassa uposathakaraṇaṭṭhānaṃ ādiṃ katvā sabbattha gavesanto anukkamena bārāṇasiṃ patvā rājadvāraṃ agamāsi. Tadā alampāyano rājāgaṇe mahājanassa majjhe rañño bhūridattassa kīlaṃ dassetuṃ peḷaṃ vivaritvā “ehi mahānāgā”ti saññamadāsi.

Mahāsatto sīsaṃ nīharitvā olokeno jeṭṭhabhātikaṃ disvā peḷato nikkhamma tadabhimukho pāyāsi. Mahājano bhīto paṭikkami. So gantvā taṃ abhivādetvā nivattitvā peḷameva pāvīsi. Alampāyano “iminā ayaṃ tāpaso daṭṭho”ti saññāya “mā bhāyi, mā bhāyī”ti āha. Sudassano “ayaṃ nāgo mayhaṃ kiṃ karissati, mayā sadiso ahituṇḍiko nāma natthī”ti tena vādappaṭivādaṃ samuṭṭhāpetvā “tvam imaṃ nāgaṃ gahetvā gajjasi, ahaṃ taṃ imāya maṇḍūkacchāpiyā icchanto nāsayissāmī”ti bhaginim pakkosivā hatthaṃ pasāresi. Sā tassa saddaṃ sutvā jaṇtare nipannā tikkhattuṃ maṇḍūkavassitaṃ vassitvā nikkhamitvā aṃsakūṭe nisīditvā uppatitvā tassa hatthatale tīṇi visabindūni pādetvā puna tassa jaṇtareva pāvīsi.

Sudassano visabindum dassetvā “idaṃ bindum sace pathaviyaṃ pātesati, osadhiṇavanappatayo sabbe nassissanti. Sace ākāse khipissati, sattavassāni devo na vassissati. Sace udaye pātesati, yāvata tattha udakajātā pāṇā sabbe mareyyu”nti vatvā rājānaṃ saddahāpetum tayo āvāṭe khaṇāpetvā ekaṃ nānābhesaṃjānaṃ pūresi, dutiyaṃ gomayassa, tatiyaṃ dibbosadhānañceva pūretvā majjhe āvāṭe visabindum pakkhipi. Taṃkhaṇaṇṇeva dhūmayitvā jālā utṭhahi. Sā gantvā gomayāvātaṃ gaṇhi. Tatopi jālā utṭhāya dibbosadhapuṇṇaṃ gahetvā dibbosadhāni jhāpetvā nibbāyi. Alampāyanaṃ tattha āvāṭassa avidūre ṭhitaṃ usumā pharivā sarīracchaviṃ uppādetvā gatā. Setakuṭṭhī ahoṣi. So bhayatajjito “nāgarājānaṃ vissajjemī”ti tikkhattuṃ vācaṃ nicchāresi. Taṃ sutvā bodhisatto ratanapeḷāya nikkhamitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ attabhāvaṃ māpetvā devalīlāya ṭhito. Sudassano ca accimukhī ca tattheva aṭṭhaṃsu.

Tato sudassano attano bhāgineyyabhāvaṃ rañño ārocesi. Taṃ sutvā rājā te āliṅgitvā sīse cumbitvā antepuraṃ netvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ katvā bhūridattena saddhim paṭisanthāraṃ karonto “tāta, evaṃ mahānubhāvaṃ taṃ alampāyano kathaṃ gaṇhī”ti pucchi. So sabbam vitthārena kathetvā “mahārāja, rañña nāma iminā niyāmena rajjaṃ kāretum vaṭṭatī”ti mātulassa dhammaṃ desesi. Atha sudassano “mātula, mama mātā bhūridattaṃ apassantī kilamati, na sakkā amhehi idha papañcaṃ kātu”nti mātulaṃ āpucchitvā bhūridattaaccimukhihi saddhim nāgabhavanameva gato.

Atha tattha mahāpuriso gilānaseyyāya nipanno gilānapucchanatthaṃ āgatāya mahatīyā nāgaparisāya vede ca yañṇe ca brāhmaṇe ca sambhāvetvā kāṇāritṭhe kathente taṃ vādaṃ bhinditvā nānāyehi dhammaṃ desetvā sīlasampadāya diṭṭhisampadāya ca paṭiṭṭhāpetvā yāvajīvaṃ sīlāni rakkhitvā uposathakammaṃ katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ. Nesādabrāhmaṇo devadatto, somadatto ānando, accimukhī uppalaṇṇā, sudassano sārīputto, subhogo mahāmoggallāno, kāṇārīṭṭho sunakkhatto, bhūridatto lokanātho.

Tassa idhāpi sesapāramiyo heṭṭhā vuttanayeneva niddhāretabbā. Idhāpi yojanasatike attano nāgabhanapāṭṭhāne soḷasahi nāgakaññāsahashehi cittarūpaṃ viya paricāriyamāno devalokasampattisadise nāgalokissariye ṭhitopi issariyamadaṃ akatvā anvaddhamāsaṃ mātāpituupāṭṭhānaṃ, kule jeṭṭhāpacāyanaṃ, sakalāya nāgaparisāya cātumahārājikaparisāya tāvatimsaparisāya ca samuṭṭhitapañhānaṃ taṃtaṃparisamajjhe kumudanālakalāpaṃ viya sunisitasatthena attano paññāsattthena tāvadeva pacchinditvā tesam cittaṇukūladhammadesanā, vuttappakāraṃ bhogasampattiṃ pahāya attano sarīrajīvitanirapekkhaṃ caturaṅgasamannāgataṃ uposathādhiṭṭhānaṃ, tattha ca paṭiññāya viṣaṃvādanabhayena ahituṇḍikahatthagamaṇaṃ, tasmiṃca mukhe viṣamissakheḷapātanaṃ naṅguṭṭhe gahetvā āviñjanaṃ kaḍḍhanaṃ bhūmiyaṃ ghaṃsaṇaṃ maddanaṃ pothananti evamādiṃ nānappakāravippakāraṃ karontepi evarūpaṃ mahādukkhaṃ anubhavatopi kujjhitvā olokanamattena taṃ chārikaṃ kātuṃ samatthassāpi sīlapāramiṃ āvajjitvā sīlakhaṇḍanabhayena īsakampi cittassa vikārābhāvo, dhaṇaṃ labhāpemiṃ vā tassa cittaṇuvattanaṃ, subhogaṇa punānītassa akatañño mittadubbhissa nesādabrāhmaṇassa sīlaṃ anadhiṭṭhahitvāpi akujjanaṃ, kāṇārīṭṭhena kathitaṃ micchāvādaṃ bhinditvā anekapariyāyena dhammaṃ bhāsितvā nāgaparisāya sīlesu sammādiṭṭhiyañca paṭiṭṭhāpananti evamādayo bodhisattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati - “evaṃ acchariyā hete...pe... dhammassa anudhammato”ti.

Bhūridattacarīyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Campeyyanāgacariyāvaṇṇanā

20. Tatiye campeyyakoti aṅgamagadharatṭhānaṃ antare campā nāma nadī, tassā heṭṭhā nāgabhanampi avidūrabhavattā campā nāma, tattha jāto nāgarājā campeyyako. Tadāpi dhammiko āsinti tasmiṃ campeyyanāgarājakālepi ahaṃ dhammacārī ahoṣiṃ.

Bodhisatto hi tadā campānāgabhanavane nibbattitvā campeyyo nāma nāgarājā ahoṣi, mahiddhiko mahānubhāvo. So tattha nāgarajjaṃ kārento devarājabhogasampattisadisāssariyasampattiṃ anubhavanto pāramipūraṇassa anokāsabhāvato “kiṃ me imāya tiracchānayoniyā, uposathavāsaṃ vasitvā ito muccitvā sammadeva pāramiyo pūressāmī”ti tato paṭṭhāya attano pāsādeyeva uposathakammaṃ karoti. Alaṅkatanāgamāṇavikā tassa santikaṃ āgacchanti. So “idha me sīlassa antarāyo bhavissatī”ti pāsādato nikkhamitvā uyyāne nisīdati. Tatrāpi tā āgacchanti. So cintesi - “idha me sīlassa saṃkilesa bhavissati, ito nāgabhanavato nikkhamitvā manussalokaṃ gantvā uposathavāsaṃ vasissāmī”ti. So tato paṭṭhāya uposathadivasesu nāgabhanā nikkhamitvā ekassa paccantagāmassa avidūre maggasaṃpe vammikamatthake “mama cammādīhi atthikā cammādīni gaṇhantu, kīlāsappaṃ vā kātukāmā kīlāsappaṃ karontū”ti sarīraṃ dānamukhe vissajjetvā bhoge ābhujitvā nipanno uposathavāsaṃ vasati cātuddasiyaṃ pañcadasiyañca, pāṭipade nāgabhanamaṃ gacchati. Tassevaṃ uposathaṃ karontassa dīgho addhā vītivatto.

Atha bodhisatto sumanāya nāma attano aggamaheṣiyā “deva, tvaṃ manussalokaṃ gantvā uposathaṃ upavasasi, so ca sāsāṅko sappatibhaya”ti vutto maṅgalapokkharāṇitire tathā “sace maṃ, bhadde, koci paharivā kilamessati, imissā pokkharāṇiyā udakaṃ āvilāṃ bhavissati. Sace supaṇṇo gaṇhissati, udakaṃ pakkuthissati. Sace ahituṇḍiko gaṇhissati, udakaṃ lohitavaṇṇaṃ bhavissati”ti tīṇi nimittāni tassā ācikkhitvā cātuddasīuposathaṃ adhiṭṭhāya nāgabhavanā nikkhamitvā tattha gantvā vammikamatthake nipajji sarīrasobhāya vammikaṃ sobhayamāno. Sarīraṇhissa rajatadāmaṃ viya setaṃ ahosi, matthako rattakambalagenḍuko viya, sarīraṃ naṅgalasīsappamāṇaṃ bhūridattakāle pana ūruppamāṇaṃ, saṅkhapālakāle ekadoṇṇikanāvappamāṇaṃ.

Tadā eko bārāṇasimāṇavo takkaṣilaṃ gantvā alampāyanamantaṃ uggaṇhitvā tena maggena attano gāmaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā “kiṃ me tucchahatthena gāmaṃ gantuṃ, imaṃ nāgaṃ gahetvā gāmanigamarājadhānīsu kīlāpento dhaṇaṃ uppādetvāva gamissāmī”ti cintetvā dibbosadhāni gahetvā dibbamantaṃ parivattetvā tassa santikaṃ agamāsi. Dibbamantaṃ sutakālato paṭṭhāya mahāsattassa kaṇṇesu tattasālākāpavesanakālo viya ahosi, matthake sikharena abhimanthiyamāno viya. So “ko nu kho eso”ti bhogantarato sīsaṃ ukkhipitvā olokeno ahituṇḍikaṃ disvā cintesi - “mama viṣaṃ uggatejaṃ, sacāhaṃ kujjhitvā nāsāvātaṃ vissajjessāmi, etassa sarīraṃ bhusamuṭṭhi viya vippakirissati, atha me sīlaṃ khaṇḍaṃ bhavissati, na maṃ olokeṣsāmī”ti. So akkhīni nimmīletvā sīsaṃ bhogantare tṭhapesi. Ahituṇḍikabrāhmaṇo osadhaṃ khāditvā mantaṃ parivattetvā kheḷaṃ mahāsattassa sarīre osiñci. Osadhānañca mantassa ca ānubhāvena kheḷena phuṭṭhaphuṭṭhatṭhāne phoṭṭhaṃ uṭṭhānakālo viya ahosi.

Atha so naṅguṭṭhe gahetvā ākaḍḍhitvā dīghaso nipajjāpetvā ajapadena daṇḍena uppīletvā dubbalaṃ katvā sīsaṃ daḷhaṃ gahetvā nippīlesi. Mahāsatto mukhaṃ vivari. Athassa mukhe kheḷaṃ osiñcitvā osadhamantabalena dante bhindi. Mukhaṃ lohitassa pūri. Mahāsatto attano sīlabhedabhayena evarūpaṃ dukkhaṃ adhivāsento akkhīni ummīletvā olokanamattampi nākāsi. Sopi “nāgarājānaṃ dubbalaṃ karissāmī”ti naṅguṭṭhato paṭṭhāya aṭṭhīni saṃcuṇṇayamāno viya sakalasarīraṃ madditvā paṭṭakaveṭhanaṃ nāma veṭhesi, tantamajjitaṃ nāma majji, naṅguṭṭhe gahetvā dussapothanaṃ nāma pothesi. Mahāsattassa sakalasarīraṃ lohitamakkhitaṃ ahosi, so mahāvedanaṃ adhivāsesi.

Athassa dubbalabhāvaṃ ñatvā vallīhi peḷaṃ karitvā tattha maṃ pakkhipitvā paccantaḡamaṃ netvā mahājanassa majjhe kīlāpesi. Nīlādīsu vaṇṇesu vaṭṭacaturassādīsu saṇṭhānesu aṇuṃthūlādīsu pamāṇesu yaṃ yaṃ brāhmaṇo icchati, mahāsatto taṃ tadeva katvā naccati, phaṇasatampi phaṇasahassampi karotiyeva. Mahājano pasīditvā bahudhanamadāsi. Ekadivasameva kahāphaṇasahassañceva saḥassagghanike ca parikkhāre labhi. Brāhmaṇo āditova “saḥassaṃ labhitvā vissajjessāmī”ti cintesi. Taṃ pana dhaṇaṃ labhitvā “paccantaḡameyeva tāva me ettakaṃ dhaṇaṃ laddhaṃ, rājarājamahāmattānaṃ dassite kīva bahuṃ dhaṇaṃ labhissāmī”ti sakaṭaṇṇa sukhaṇānakaṇṇa gahetvā sakaṭe parikkhāre tṭhāpetvā sukhaṇānake nisinnō “mahantena parivārena mahāsattaṃ gāmanigamarājadhānīsu kīlāpento bārāṇasiyaṃ uggasenaraṇṇō santike kīlāpetvā vissajjessāmī”ti agamāsi. So maṇḍūke māretvā nāgaraṇṇō deti. Nāgarājā “punappunaṃ maṃ nissāya māressati”ti na khādati. Athassa madhulāje adāsi. Tepi “sacāhaṃ gocaraṃ gaṇhissāmi, antopeḷāyameva maraṇaṃ bhavissati”ti na khādati.

21. Brāhmaṇo māsamattena bārāṇasiṃ patvā dvāragāmake taṃ kīlāpento bahudhanaṃ labhi. Rājāpi naṃ pakkosāpetvā “amhākampi kīlāpehi”ti āha. “Sādhu, deva, sve pannarase tumhākaṃ kīlāpessāmi”ti āha. Rājā “sve nāgarājā rājaṅgaṇe naccissati, mahājano sannipatitvā passatū”ti bheriṃ carāpetvā punadivase rājaṅgaṇaṃ alaṅkārapetvā brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So ratanapeḷāya mahāsattaṃ netvā vicittatthare peḷaṃ ṭhapetvā nisīdi. Rājāpi pāsādā oruyha mahājanaparivuto rājāsane nisīdi. Brāhmaṇo mahāsattaṃ nīharitvā naccāpesi. Mahāsatto tena cintitacintitākāraṃ dassesi. Mahājano sakabhāvena sandhāretuṃ na sakkoti. Celukkhepasahassāni pavattanti. Bodhisattassa upari ratanavassaṃ vassi. Tena vuttaṃ “tadāpi maṃ dhammacārī”ntiādi.

Tattha tadāpīti yadāhaṃ campeyyako nāgarājā homi, tadāpi. Dhammacārīti dasakusalakammamapathadhammaṃ eva carati, na aṇumattampi adhammanti dhammacārī. Upavuṭṭhauposathanti aṭṭhaṅgasamannāgatassa ariyuposathasīlassa rakkhaṇavasena upavasitauposathaṃ. Rājadvāramhi kīlatīti bārāṇasiyaṃ uggasenaraṇṇo gehadvāre kīlāpeti.

22. Yaṃ yaṃ so vaṇṇaṃ cintayīti so ahituṇḍikabrāhmaṇo “yaṃ yaṃ nīlādivaṇṇaṃ hotū”ti cintesi. Tena vuttaṃ “nīlaṃ va pītalohita”nti. Tattha nīlaṃ vāti vā-saddo aniyamattho, gāthāsukhatthaṃ rassaṃ katvā vutto, tena vāsaddena vuttāvasiṭṭhaṃ odātādivaṇṇavisesaṅceva vaṭṭādisaṇṭhānavisesaṅca aṇumthūlādipamāṇavisesaṅca saṅgaṇhāti. Tassa cittānuvattantoti tassa ahituṇḍikassa cittaṃ anuvattanto. Cintitasannibhoti tena cintitacintitākārena pekkhajanassa upaṭṭhahāmīti dasseti.

23. Na kevalaṅca tena cintitākāradassanaṃ eva mayhaṃ ānubhāvo. Api ca thalaṃ kareyyamudakaṃ, udakampi thalaṃ kareti thalaṃ mahāpathaviṃ gahetvā udakaṃ, udakampi gahetvā pathaviṃ kātuṃ sakkuṇeyyaṃ evaṃ mahānubhāvo ca. Yadihaṃ tassa kuppeyyanti tassa ahituṇḍikassa ahaṃ yadi kujjheyyaṃ. Khaṇena chārikaṃ kareti kodhuppādakkhaṇe eva bhasmaṃ kareyyaṃ.

24. Evaṃ bhagavā tadā attano uppajjanakānatthapaṭibāhane samatthataṃ dassetvā idāni yena adhippāyena taṃ paṭibāhanaṃ na kataṃ, taṃ dassetuṃ “yadi cittavasī hessa”ntiādimāha.

Tassattho - “ayaṃ ahituṇḍiko maṃ ativiya bādhati, na me ānubhāvaṃ jānāti, handassa me ānubhāvaṃ dassessāmi”ti kujjhitvā olokanamattenāpi yadi cittavasī abhavissaṃ, atha so bhusamuṭṭhi viya vippakirissati. Ahaṃ yathāsamādinnaṃ parihāyissāmi sīlato. Tathā ca sati sīlena parihīnassa khaṇḍitasīlassa yvāyaṃ mayā dīpaṅkaradasabalassa pādamūlato paṭṭhāya abhipatthito, uttamattho buddhabhāvo so na sijjhati.

25. Kāmaṃ bhijjatuyaṃ kāyoti ayaṃ cātumahābhūtika odanakummāsūpacayo aniccucchādanaparimaddanabhedanaviddhaṃsanadhammo kāyo kiñcāpi bhijjatu vinassatu, idheva imasmiṃ eva ṭhāne mahāvāte khittabhusamuṭṭhi viya vippakiriyatu, neva sīlaṃ pabhindeyyaṃ, vikirante bhusaṃ viyāti sīlaṃ pana uttamatthasiddhiyā hetubhūtaṃ imasmiṃ kaḷevare bhusamuṭṭhi viya vippakirantepi neva bhindeyyaṃ, kāyajīvitesu nirapekkho hutvā sīlapāramiṃyeva pūremīti cintetvā taṃ tādisaṃ dukkhaṃ tadā adhivāsesinti dasseti.

Atha mahāsattassa pana ahituṇḍikahatthagatassa māso paripūri, ettakaṃ kālaṃ nirāhārova ahosi. Sumanā “aticirāyati me sāmiko, ko nu kho pavattī”ti pokkharāṇiṃ oloketī lohitavaṇṇaṃ udakaṃ disvā “ahituṇḍikena gahito bhavissatī”ti ñatvā nāgabhavanā nikkhamitvā vammikasantikāṃ gantvā mahāsattassa gahitaṭṭhānaṃ kilamitaṭṭhānañca disvā roditvā kanditvā paccantagāmaṃ gantvā pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā bārāṇasiṃ gantvā rājadvāre ākāse rodamānā aṭṭhāsi. Mahāsatto naccantova ākāsaṃ ulloketto taṃ disvā lajjito peḷaṃ pavisitvā nipajji.

Rājā tassa peḷaṃ pavitṭhakāle “kiṃ nu kho kāraṇa”nti ito cito ca oloketto taṃ ākāse ṭhitāṃ disvā “kā nu tva”nti pucchitvā tassā nāgakaññābhāvaṃ sutvā “nissamsayaṃ kho nāgarājā imaṃ disvā lajjito peḷaṃ pavitṭho, ayañca yathādassito iddhānubhāvo nāgarājasseva, na ahituṇḍikassā”ti niṭṭhaṃ gantvā “evaṃ mahānubhāvo ayaṃ nāgarājā, kathaṃ nāma imassa hatthaṃ gato”ti pucchitvā “ayaṃ dhammacārī sīlavā nāgarājā, cātuddasīpannarasīsu uposathaṃ upavasanto attano sarīraṃ dānamukhe niyyātetvā mahāmaggasamīpe vammikamatthake nipajjati, tatthāyametena gahito, imassa devaccharāpaṭibhāgā anekasahassā itthiyo, devalokasampattisadisā nāgabhavanāsampatti, ayaṃ mahiddhiko mahānubhāvo sakalapathaviṃ parivattetuṃ samattho, kevalaṃ ‘sīlaṃ me bhijjissatī”ti evarūpaṃ vippakāraṃ dukkañca anubhotī”ti ca sutvā saṃvegappatto tāvadeva tassa ahituṇḍikassa brāhmaṇassa bahuṃ dhaṇaṃ mahantañca yasaṃ issariyañca datvā - “handā, bho, imaṃ nāgarājānaṃ vissajjehī”ti vissajjāpesi.

Mahāsatto nāgavaṇṇaṃ antaradhāpetvā māṇavakavaṇṇena devakumāro viya aṭṭhāsi. Sumanāpi ākāso otaritvā tassa santike aṭṭhāsi. Nāgarājā rañño añjaliṃ katvā “ehi, mahārāja, mayhaṃ nivesanaṃ passituṃ āgacchāhi”ti yāci. Tenāha bhagavā -

“Mutto campeyyako nāgo, rājānaṃ etadabravi;
‘Namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana;
Añjaliṃ te paggaṇhāmi, passeyyaṃ me nivesana”nti.

Atha rājā tassa nāgabhavanagamaṇaṃ anujāni. Mahāsatto taṃ sapariṣaṃ gahetvā nāgabhavanaṃ netvā attano issariyasampattiṃ dassetvā katipāhaṃ tattha vasāpetvā bheriṃ carāpesi - “sabbā rājapariṣā yāvadicchakaṃ hiraññasuvaṇṇādikaṃ dhaṇaṃ gaṇhatū”ti. Rañño ca anekehi sakaṭasatehi dhaṇaṃ pesesi. “Mahārāja, raññā nāma dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitaṃ, dhammikā rakkhāvaraṇagutti sabbattha saṃvidahitaṃ”ti dasahi rājadhammakathāhi ovaditvā vissajjesi. Rājā mahantena yasena nāgabhavanā nikkhamitvā bārāṇasimeva gato. Tato paṭṭhāya kira jambudīpatale hiraññasuvaṇṇaṃ jātaṃ. Mahāsatto sīlāni rakkhitvā anvaddhamāsaṃ uposathakammaṃ katvā sapariṣo saggapuraṃ pūresi.

Tadā ahituṇḍiko devadatto ahosi, sumanā rāhulamātā, uggaseno sārīputtatthero, campeyyako nāgarājā lokanātho.

Tassa idhāpi yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Idha bodhisattassa acchariyānubhāvā heṭṭhā vuttanayā evāti.

Campeyyanāgacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Cūḷabodhicariyāvaṇṇanā

26. Catutthe cūḷabodhīti mahābodhiparibbājakattabhāvaṃ upādāya idha “cūḷabodhī”ti samañña āropitā, na pana imasmiṃ eva jātaka attano jeṭṭhabhātikādino mahābodhissa sambhavatoti daṭṭhabbaṃ. Susīlavāti suṭṭhu sīlavā, sampannasīloti attho. Bhavaṃ disvāna bhayatoti kāmādhībhavaṃ bhāyitabbabhāvena passitvā. Nekkhammanti ettha ca-saddassa lopo daṭṭhabbo, tena “disvānā”ti padaṃ ākaḍḍhīyati. Idaṃ vuttaṃ hoti - jātijarābyādhimaraṇaṃ apāyadukkhaṃ atīte vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, anāgate vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, paccuppanne āhārapariyeṭṭhimūlakaṃ dukkhanti imesaṃ aṭṭhannaṃ saṃvegavatthūnaṃ paccavekkhaṇena sabbampi kāmādhībhedaṃ bhavaṃ saṃsārabhayato upaṭṭhahamānaṃ disvā nibbānaṃ tassa upāyabhūtā samathavipassanā tadupāyabhūtā ca pabbajjāti idaṃ tividhampi nekkhammaṃ anussavādisiddhena ñāṇacakkhunā tappaṭipakkhato disvā tāpasapabbajjūpagamanena anekādīnavākulā gahaṭṭhabhāvā abhinikkhamitvā gatoti.

27. Dutiyikāti porāṇadutiyikā, gihikāle pajāpatibhūtā. Kanakasannibhāti kañcanasannibhattacā. Vaṭṭe anapekkhāti saṃsāre nirālayā. Nekkhammaṃ abhinikkhamīti nekkhammatthāya gehato nikkhami, pabbajjīti attho.

28. Ālayanti sattā etenāti ālayo, taṇhā, tadabhāvena nirālayā. Tato eva ñātīsu taṇhābandhanassa chinnattā chinnabandhu. Evaṃ ghibandhanābhāvaṃ dassetvā idāni pabbajitānampi kesañci yaṃ hoti bandhanaṃ, tassāpi abhāvaṃ dassetuṃ “anapekkhā kule gaṇe”ti vuttaṃ. Tattha kuleti upaṭṭhākakule. Gaṇeti tāpasagaṇe, sesā brahmacārinoti vuccanti. Upāgamunti ubhopi mayaṃ upāgamimhā.

29. Tatthāti bārāṇasisāmante. Nipakāti paññavanto. Nirākuleti janasañcārahitattā janehi anākule, appasaddeti migapakkhīnaṃ uttāhāpanato tesam vassitasaddenāpi virahitattā appasadde. Rājuyyāne vasāmubhoti bārāṇasirañño uyyāne mayaṃ ubho janā tadā vasāma.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - atīte imasmiṃ eva bhaddakappe bodhisatto brahmalokato cavitvā aññatarasmiṃ kāsīgāme ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa putto hutvā nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇasamaye “bodhikumāro”ti nāmaṃ karimṃsu.

Vayappattakāle panassa takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgatassa anicchamānakasseva mātāpitāro samajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesuṃ. Sāpi brahmalokacutāva uttamarūpadharā devaccharāpaṭibhāgā. Tesam anicchamānānaṃ eva aññamaññaṃ āvāhavivāhaṃ karimṃsu. Ubhinnaṃ pana nesaṃ kilesamudācāro na bhūtapubbo, sārāgavasena aññamaññaṃ olokanampi nāhosi, kā pana kathā itarasamṣagge. Evaṃ parisuddhasīlā ahesuṃ.

Aparabhāge mahāsatto mātāpitūsu kālāṃkatesu tesam sarīrakiccaṃ katvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde, tvaṃ imaṃ asītikoṭidhanaṃ gahetvā sukhena jīvāhī”ti āha. “Tvaṃ pana ayyaputtā”ti? “Mayhaṃ dhanena kiccaṃ natthi, pabbajissāmī”ti. “Kiṃ pana pabbajjā itthīnampi na vaṭṭatī”ti? “Vaṭṭatī, bhadde”ti. “Tena hi mayhampi dhanena kiccaṃ natthi, ahampi pabbajissāmī”ti. Te ubhopi sabbam vibhavaṃ pariccajitvā mahādānaṃ datvā nikkhamitvā araññaṃ pavisitvā pabbajitvā uñchācariyāya phalāphalehi yāpentā pabbajjāsukheneva dasa saṃvaccharāni vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ carantā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasimṃsu. Tena vuttaṃ “rājuyyāne vasāmubho”ti.

30. Athekadivasam rājā uyyānakīlaṃ gato. Uyyānassa ekapasse pabbajjāsukhena vītināmentānaṃ tesam samīpaṭṭhānaṃ gantvā paramapāsādikam

uttamarūpadharam paribbājikaṃ olokeno kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā bodhisattam “ayaṃ te paribbājikā kiṃ hotī”ti pucchi. Tena “na ca kiñci hoti, kevalaṃ ekapabbajjāya pabbajitā, api ca kho pana gihikāle pādaparicārikā ahoṣī”ti vutte rājā “ayaṃ kiretassa na kiñci hoti, api ca kho panassa gihikāle pādaparicārikā ahoṣi, yaṃnūnāhaṃ imaṃ antepuraṃ paveseyyaṃ, tenevassa imissā paṭipattiṃ jānissāmī”ti andhabālo tattha attano paṭibaddhacittam nivāretum asakkonto aññataram purisaṃ āṇāpesi “imaṃ paribbājikaṃ rājanivesanaṃ nehī”ti.

So tassa paṭissuṇitvā “adhammo loke vattatī”tiādini vatvā paridevamānaṃ eva taṃ ādāya pāyāsi. Bodhisatto tassā paridevanasaddaṃ sutvā ekavāraṃ oloketvā puna na olokesi. “Sace panāhaṃ vāressāmi, tesu cittaṃ padosetvā mayhaṃ sīlassa antarāyo bhavissatī”ti sīlapāramiṃyeva āvajjento nisīdi. Tena vuttaṃ “uyyānadassanaṃ gantvā, rājā addasa brāhmaṇi”ntiādi.

Tattha tuyhesā kā kassa bhariyāti tuyhaṃ tava esā kā, kiṃ bhariyā, udāhu bhaginī vā samānā kassa aññassa bhariyā.

31. Na mayhaṃ bhariyā esāti kāmañcesā mayhaṃ gihikāle bhariyā ahoṣi, pabbajitakālato paṭṭhāya na mayhaṃ bhariyā esā, nāpi ahaṃ etissā sāmiko, kevalaṃ pana sahadhammā ekasāsanī, ahampi paribbājako ayampi paribbājikāti samānadhammā paribbājakasāsanena ekasāsanī, sabrahmacārinīti attho.

32. Tissā sārattagadhitoti kāmarāgena sāratto hutvā paṭibaddho. Gāhāpetvāna ceṭaketi ceṭakehi gaṇhāpetvā ceṭake vā attano rājapurise āṇāpetvā taṃ paribbājikaṃ gaṇhāpetvā. Nippīlayanto balasāti taṃ anicchamānaṃ eva ākaḍḍhanaparikaḍḍhanādinā nippīlayanto bādhento, tathāpi agacchantiṃ balasā balakkārena rājapurisehi gaṇhāpetvā attano antepuraṃ pavesesi.

33. Odapattakiyāti udakapattaṃ āmasitvā gahitabhariyā odapattikā nāma, idaṃ vacanaṃ purānadutiyikābhāvena upalakkhaṇamattaṃ daṭṭhabbaṃ, sā panassa brāhmaṇavivāhavasena mātāpitūhi sampaṭipādītā, “odapattakiyā”ti ca bhāvenabhāvalakkhaṇe bhummaṃ. Sahajāti pabbajjājātivasaṃ sahaajātā, tenevāha “ekasāsanī”ti. “Ekasāsanī”ti ca idaṃ bhummatthe paccattaṃ, ekasāsaniyāti attho. Nayantiyāti nīyantiyā. Kopo me upapajjathāti ayaṃ te gihikāle bhariyā brāhmaṇī sīlavatī, pabbajitakāle ca sabrahmacārinībhāvato sahaajātā bhaginī, sā tuyhaṃ purato balakkārena ākaḍḍhitvā nīyati. “Bodhibrāhmaṇa, kiṃ te purisabhāva”nti purisamānena ussāhito cirakālasayito vammikabilato kenaci purisena ghaṭṭito “susū”ti phaṇaṃ karonto āsiviso viya me cittato kopo sahasā vuṭṭhāsi.

34-35. Sahakope samuppanneti kopuppattiyā saha, tassa uppattisamanantaramevāti attho. Sīlabbatamanussarinti attano sīlapāramiṃ āvajjesiṃ. Tattheva kopam niggaṇhinti tasmiṃ eva āsane yathānisinnova taṃ kopam nivāresiṃ. Nādāsiṃ vaḍḍhitūparīti tato ekavāruppattito upari uddhaṃ vaḍḍhitum na adāsiṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - kope uppannamatte eva “nanu tvaṃ, bodhiparibbājaka, sabbapāramiyo pūretvā sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhitaṃ, tassa te kimidaṃ sīlamattepi upakkhalanaṃ, tayidaṃ gunnaṃ khuramattodake osīdantassa mahāsamuddassa paratīraṃ gaṇhitukāmatā viya hotī”ti attānaṃ paribhāsivā paṭisaṅkhānabalena tasmiṃ eva khaṇe kopam niggaḍḍhetvā puna uppajjanavasena vaḍḍhitum na adāsinti. Tenevāha “yadi naṃ brāhmaṇi”ntiādi.

Tassattho - taṃ paribbājikaṃ brāhmaṇiṃ so rājā vā añño vā koci tiṇhāyapi nisitāya sattiyaṃ koṭṭeyya, khaṇḍākhāṇḍikaṃ yadi chindeyya, evaṃ santepi sīlaṃ attano sīlapāramiṃ neva bhindeyyaṃ. Kasmā? Bodhiyā eva kāraṇā, sabbattha akhaṇḍitasīleneva sakkā sammāsambodhiṃ pāpuṇitum, na itarenāti.

36. Na me sā brāhmaṇī dessāti sā brāhmaṇī jātiyā gottena kulappadesena ācārasampattiyaṃ ciraparicayena pabbajjādiguṇasampattiyaṃ cāti sabbappakārena na me dessā na appiā, etissā mama appiyabhāvo koci natthi. Napi me balaṃ na vijjati mayhampi balaṃ na na vijjati, atthi eva. Ahaṃ nāgabalo thāmasampanno, icchamāno sahasā vuṭṭhahitvā taṃ ākaḍḍhante purise nippothetvā taṃ gahetvā yathicchitaṭṭhānaṃ gantum samatthoti dasseti. Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhanti tato paribbājikato sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena sabbaññutaññānameva mayhaṃ piyaṃ. Tasmā sīlānurakkhissanti tena kāraṇena sīlameva anurakkhissaṃ.

Atha so rājā uyyāne papañcaṃ akatvāva sīghataraṃ gantvā taṃ paribbājikaṃ pakkosāpetvā mahantena yasena nimantesi. Sā yasassa aguṇaṃ pabbajjāya guṇaṃ attano bodhisattassa ca mahantaṃ bhogakkhandhaṃ pahāya saṃvegena pabbajitabhāvañca kathesi. Rājā kenaci pariyāyena tassā manaṃ alabhanto cintesi - “ayaṃ paribbājikā sīlavatī kalyāṇadhammā, sopi paribbājako imāya ākaḍḍhitvā nīyamānāya na kiñci vippekāraṃ dassesi, sabbattha nirapekkhacitto, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yaṃ evarūpesu guṇavantesu vippekāro, yaṃ nūnāhaṃ imaṃ paribbājikaṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā imaṃ, tañca paribbājakaṃ khamāpeyya”nti? Evaṃ pana cintetvā “paribbājikaṃ uyyānaṃ ānethā”ti purise āṇāpetvā sayāṃ paṭhamataraṃ gantvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā pucchi - “bho pabbajita, kiṃ mayā tāya paribbājikāya nīyamānāya kopo te uppajjitthā”ti. Mahāsatto āha -

“Uppajji me na muccittha, na me muccittha jīvato;
Rajaṃva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivārayi”nti.

Taṃ sutvā rājā “kiṃ nu kho esa kopameva sandhāya vadati, udāhu aññaṃ kiñci sippādika”nti cintetvā puna pucchi -

“Kiṃ te uppajji no mucci, kiṃ te no mucci jīvato;
Rajaṃva vipulā vuṭṭhi, katamaṃ taṃ nivārayi”ti.

Tattha uppajjīti ekavāraṃ uppajji, na puna uppajji. Na muccitthāti kāyavacīvikāruppādanavasena pana na muccittha, na naṃ bahi pavattitum vissajjesinti attho. Rajaṃva vipulā vuṭṭhīti yathā nāma gimhānaṃ pacchime māse uppannaṃ rajaṃ vipulā akālavuṭṭhidhārā ṭhānaso nivāreti, evaṃ taṃ vūpasamento nivārayiṃ, nivāresinti attho.

Athassa mahāpuriso nānappakārena kodhe ādīnavaṃ pakāsento -

“Yamhi jāte na passati, ajāte sādhu passati;
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocarō.

“Yena jātena nandanti, amittā dukkhamesino;
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocarō.

“Yasmiñca jāyamānamhi, sadatthaṃ nāvabujjhati;

So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocarō.

“Yenābhībhūto kusalaṃ jahāti, parakkare vipulañcāpi atthaṃ;
Sa bhīmaseno balavā pamaddī, kodho mahārājā na me amuccatha.

“Kaṭṭhasmiṃ manthamānasmiṃ, pāvako nāma jāyati;
Tameva kaṭṭhaṃ ḍahati, yasmā so jāyate gini.

“Evaṃ mandassa posassa, bālassa avijānato;
Sārambhā jāyate kodho, sapi teneva ḍayhati.

“Aggīva tiṇakaṭṭhasmiṃ, kodho yassa pavaḍḍhati;
Nihīyati tassa yaso, kāḷapakkeva candimā.

“Anindho dhūmaketūva, kodho yassūpasammati;
Āpūratī tassa yaso, sukkapakkheva candimā”ti. -

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tattha na passatīti attatthampi na passati, pageva paratthaṃ. Sādhū passatīti attatthaṃ paratthaṃ ubhayatthañca sammadeva passati. Dummedhagocaroti nippaṇṇānaṃ visayabhūto, nippaṇṇo vā gocaro āhāro indhanaṃ etassāti dummedhagocarō. Dukkhamesinoti dukkhaṃ icchantā. Sadatthanti attano atthaṃ vuḍḍhiṃ. Parakkareti apaneyya vināseyya. Sabhīmasenoti so bhīmāya bhayajananiyā mahatīyā kilesasenāya samannāgato. Pamaddīti balavabhāvena satte pamaddanasīlo. Na me amuccathāti mama santikā mokkhaṃ na labhi, abbhantare eva damito, nibbisevano katoti attho. Khīraṃ viya vā muhuttaṃ dadhibhāvena cittena patitṭhahitthāti attho.

Manthamānasminti araṇisahite mathiyamāne. “Mathamānasmi”ntipi pāṭho. Yasmāti yato kaṭṭhā. Ginīti aggī. Bālassa avijānatoti bālassa ajānantassa. Sārambhā jāyateti karaṇuttariyakaraṇalakkaṇā sārambhā araṇimanthanato viya pāvako kodho jāyate. Sapi tenevāti sopi bālo teneva kodhena kaṭṭhaṃ viya agginā ḍayhati. Anindho dhūmaketūvāti anindhano aggī viya. Tassāti tassa adhvāsānakhantiyā samannāgatassa puggalassa sukkapakkhe cando viya laddho, yaso aparāparam āpūratīti.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā mahāpurisaṃ paribbājikampi rājagehato āgataṃ khamāpetvā “tume pabbajjāsukhaṃ anubhavantā idheva uyyāne vasatha, ahaṃ vo dhammikaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ karissāmī”ti vatvā vanditvā pakkāmi. Te ubhopi tattheva vasiṃsu. Aparabhāge paribbājikā kālamakāsi. Bodhisatto himavantaṃ pavisitvā jhānābhīññāyo nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahosi.

Tadā paribbājikā rāhulamātā ahosi, rājā ānandatthero, bodhiparibbājako lokanātho.

Tassa idhāpi yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahābhinnikkhamanasadisāṃ gehato nikkhamanaṃ, tathā nikkhamitvā pabbajitassa bahujanasaṃmatassa sato paramappicchatāya kulesu ca gaṇesu ca alaggatā, accantameva lābhasakkārajigucchāya pavivekābhīratī, atisayavatī ca abhisallekhavutti,

tathārūpāya sīlavatīyā kalyāṇadhammāya paribbājikāya ananuññātā attano purato balakkārena parāmasiyamānāya sīlapāramiṃ āvajjetvā vikārānāpatti, katāparādhe ca tasmīṃ rājini upagate hitacittataṃ mettacittataṃ upaṭṭhapetvā diṭṭhadhammikasamparāyikehi samanūsāsananti evamādayo idha mahāpurisassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā. Tenetaṃ vuccati “evaṃ acchariyā hete...pe... dhammassa anudhammato”ti.

Cūḷabodhicariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mahiṃsarājacariyāvaṇṇanā

37. Pañcame mahiṃso pavanacārakoti mahāvanacārī vanamahiṃso yadā homīti yojanā. Pavaḍḍhakāyoti vayasampattiyā aṅgapaccaṅgānañca thūlabhāvena abhivaḍḍhakāyo. Balavāti mahābalo thāmasampanno. Mahantoti vipulasarīro. Hatthikalabhappamāṇo kira tadā bodhisattassa kāyo hoti. Bhīmadassanoti mahāsarīratāya vanamahiṃsajātītāya ca sīlaṃ ajānantānaṃ bhayaṃ jananato bhayānakadassano.

38. Pabbhāreti olambakasilākucchiyaṃ. Dakāsayeti jalāsayasamīpe. Hotettha ṭhānanti ettha mahāvane yo koci padeso vanamahiṃsānaṃ tiṭṭhanaṭṭhānaṃ hoti. Tahiṃ tahinti tattha tattha.

39. Vicarantoti vihāraphāsukaṃ vīmaṃsitaṃ vicaranto. Ṭhānaṃ addasa bhaddakanti evaṃ vicaranto tasmīṃ mahāraññe bhaddakaṃ mayhaṃ phāsukaṃ rukkhamaṇaṭṭhānaṃ addakkhiṃ. Disvā ca taṃ ṭhānaṃ upagantvāna, tiṭṭhāmi ca sayāmi ca gocaraṃ gahetvā divā taṃ rukkhamaṇaṭṭhānaṃ gantvā ṭhānasayanehi vītināmemīti dasseti.

40. Tadā kira bodhisatto himavantappadese mahiṃsayoniyāṃ nibbattitvā vayappatto thāmasampanno mahāsarīro hatthikalabhappamāṇo pabbatapādapabbhāragiriduggavanaghaṭṭhādisu vicaranto ekaṃ phāsukaṃ mahārukkhamūlaṃ disvā gocaraṃ gahetvā divā tattha vasati. Atheke lolamakkaṭṭhaṃ rukkhā otaritvā mahāsattassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā uccārapassāvaṃ katvā siṅgesu gaṇhitvā olambanto naṅguṭṭhe gahetvā dolāyanto kīḷi. Bodhisatto khantimettānuddayasampadāya taṃ tassa anācāraṃ na manasākāsi. Makkaṭṭhaṃ punappunaṃ tattheva karoti. Tena vuttaṃ “athettha kapi māgantvā”tiādi.

Tattha kapi māgantvāti kapi āgantvā, ma-kāro padasandhikaro. Pāpoti lāmako. Anariyoti anaye iriyanena aye ca na iriyanena anariyo, nihīnācāroti attho. Lahūti lolo. Khandheti khandhappadese. Muttetīti passāvaṃ karoti. Ohadetīti karīsaṃ ossajjati. Tanti taṃ maṃ, tadā mahiṃsabhūtaṃ maṃ.

41. Sakimpi divasanti ekadivasampi dūseti maṃ sabbakālampi. Tenāha “dūseti maṃ sabbakāla”nti. Na kevalaṃca dutiyatatiyacatutthadivasamattaṃ, atha kho sabbakālampi maṃ passāvādīhi dūseti. Yadā yadā muttādīni kātukāmo, tadā tadā mayhameva upari karotīti dasseti. Upaddutoti bādhitto, tena siṅgesu olambanādinā muttādiasucimakkhaṇena tassa ca apaharaṇatthaṃ anekavāraṃ siṅgakoṭīhi vālaggena ca anekavāraṃ kaddamapaṃsumissakaṃ udakaṃ siṅcitvā dhovanena ca nippīḷito homīti attho.

42. Yakkhoti tasmim rukkhe adhivatthā devatā. Maṃ idamabravīti rukkhakkhandhe ṭhatvā “mahimsarāja, kasmā imassa duṭṭhamakkaṭassa avamānaṃ sahasī”ti imamatthaṃ pakāsento nāsehetam chavaṃ pāpaṃ, siṅgehi ca khurehi cāti idam vacanaṃ maṃ abhāsi.

43. Evaṃ vutte tadā yakkheti tadā tasmim kāle tasmim yakkhe evaṃ vutte sati. Ahaṃ taṃ idamabravinti ahaṃ taṃ yakkhaṃ idam idāni vakkhamānaṃ abravim abhāsim. Kuṇapenāti kilesāsucipaggharaṇena sucijātikānaṃ sādhuṇaṃ paramajigucchaniyatāya atiduggandhavāyanena ca kuṇapasadisatāya kuṇapena. Pāpenāti pāṇātipātāpāpena. Anariyenāti anariyānaṃ asādhūnaṃ māgavikanesādādīnaṃ hīnapurisānaṃ dhammattā anariyena, kiṃ kena kāraṇena, tvaṃ devate maṃ makkhesi, ayuttaṃ tayā vuttaṃ maṃ pāpe niyojentiyaṭi dasseti.

44. Idāni tasmim pāpadhamme ādīnaṃ pakāsento “yadiha”ntiādimāha. Tassattho - bhadde devate, ahaṃ tassa yadi kujjheyyaṃ, tatopi lāmakataro bhavēyyaṃ. Yena hi adhammacaraṇena so bālamakkaṭo nihīno nāma jāto, sace paṇāhaṃ tatopi balavataraṃ pāpadhammaṃ careyyaṃ, nanu tena tato pāpataro bhavēyyaṃ, aṭṭhānañcetaṃ yadihaṃ idhalokaparalokaṃ taduttari ca jānitvā ṭhito ekanteneva parahitāya paṭipanno evarūpaṃ pāpadhammaṃ careyyanti. Kiñca bhiyyo - silāñca me pabhijjeyyāti ahañceva kho pana evarūpaṃ pāpaṃ kareyyaṃ, mayhaṃ silāpāramī khaṇḍitā siyā. Viññū ca garaheyyu manti paṇḍitā ca devamānussaṃ maṃ garaheyyuṃ “passatha, bho, ayaṃ bodhisatto bodhipariyesanaṃ caramāno evarūpaṃ pāpaṃ akāsi”ti.

45. Hīlitā jīvitā vāpīti vā-saddo avadhāraṇe. Evaṃ viññūhi hīlitā garahitā jīvitāpi parisuddhena parisuddhasīlena hutvā mataṃ vā maraṇameva varaṃ uttamaṃ seyyo. Kyāhaṃ jīvitahetupi, kāhāmi paraheṭhananti evaṃ jānanto ca ahaṃ mayhaṃ jīvitanimittampi parasattavihiṃsanaṃ kiṃ kāhāmi kiṃ karissāmi, etassa karaṇe kāraṇaṃ natthīti attho.

Ayaṃ pana aññepi maṃ viya maññaṃāno evaṃ anācāraṃ karissati, tato yesaṃ caṇḍamahimsānaṃ evaṃ karissati, te eva etaṃ vadhissanti, sā etassa aññehi māraṇā mayhaṃ dukkhato ca pāṇātipātato ca mutti bhavissatīti āha. Tena vuttaṃ -

46. “Mamevāyaṃ maññaṃāno, aññepevaṃ karissati;
Teva tassa vadhissanti, sā me mutti bhavissatī”ti.

Tattha mamevāyanti maṃ viya ayaṃ. Aññepīti aññesampi. Sesaṃ vuttatthameva.

47. Hīnamajjhimaṃ ukkaṭṭheti hīne ca majjhime ca ukkaṭṭhe ca nimittabhūte. Sahanto avamānitanti vibhāgaṃ akatvā tehi pavattitaṃ avamānaṃ paribhavaṃ sahanto khamanto. Evaṃ labhati sappaññoti evaṃ hīnādīsu vibhāgaṃ akatvā khantimettānuddayaṃ upaṭṭhapetvā tadaparādhaṃ sahanto silātipāramiyo brūhetvā manasā yathāpatthitaṃ yathicchitaṃ sabbaññutaññaṃ labhati paṭivijjhati, tassa taṃ na dūreti.

Evaṃ mahāsatto attano ajjhāsayaṃ pakāsento devatāya dhammaṃ desesi. So katipāhaccayena aññattha gato. Añño caṇḍamahimsaṃ nivāsaphāsutāya taṃ ṭhānaṃ gantvā aṭṭhāsi. Duṭṭhamakkaṭo “so eva aya”nti saññāya tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā tatheva anācāraṃ akāsi. Atha naṃ so vidhunanto bhūmiyaṃ pātetvā siṅgena hadaye vijjhitvā pādehi madditvā sañcuṇṇesi.

Tadā sīlavā mahimsarājā lokanātho.

Tassa idhāpi hetṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā hatthināga- bhūridatta- campeyyanāgarāja- cariyāsu viya idha mahāsattassa guṇānubhāvā veditabbā.

Mahimsarājacariyāvaṇṇanā nīṭṭhitā.

6. Rurumigarājacariyāvaṇṇanā

48. Chaṭṭhe sutattakanakasannibhoti yathā suṭṭhu apagatasabbakāḷako hoti, evaṃ aggimhi pakkhipitvā sutattakanakasannibho. Migarājā ruru nāmāti jātisiddhena nāmena ruru nāma migarājā, jātito ruru, migānañca rājāti attho. Paramasīlasamāhitoti uttamasīlasamāhito, visuddhasīlo ceva samāhitacitto ca, visuddhasīle vā sammā āhitacittoti evamettha attho veditabbo.

Tadā bodhisatto rurumigayoniyaṃ nibbatti. Tassa sarīracchavi suṭṭhu tāpetvā majjitakañcanapaṭṭavaṇṇo ahosi, hatthapādā lākhārasaparikkammakatā viya, naṅguṭṭhaṃ camarīnaṅguṭṭhaṃ viya, siṅgāni rajatadāmavaṇṇāni akkhīni sumajjitamaṇigulikā viya, mukhaṃ odahitvā ṭhapitarattakambalageṇḍukā viya. So janasaṃsaggaṃ pahāya vivekavāsaṃ vasitukāmo parivāraṃ chaḍḍetvā ekakova gaṅgānivattane ramaṇīye sālamissake supupphitapavane vasati. Tena vuttaṃ -

49. “Ramme padese ramaṇīye, vivitte amanussake;
Tattha vāsaṃ upagañchiṃ, gaṅgākūle manorame”ti.

Tattha ramme padeseti muttātalasadisavālukācuṇṇapaṇḍarehi bhūmibhāgehi siniddhaharitaṇṇasañcaritehi vanatthalehi cittattharaṇehi viya nānāvaṇṇavicittēhi silātalehi maṇikkhandhanimalasālehi jalāsāyehi ca samannāgatattā yebhuyyena ca indagopakavaṇṇāya rattāya sukhasamphassāya tiṇajātīyā sañchannattā ramme araṇṇappadese. Rammaṇīyeti pupphaphalapallavālaṅkatavipulasākhāvinaddhehi nānāvidhadijagaṇūpakūjitehi vividhatarulatāvanavirājitehi yebhuyyena ambasālanasāṇḍamaṇḍitehi vanagahanehi upasobhitattā tattha pavitṭhassa janassa ratijananatṭhena ramaṇīye. Vuttampi cetam rurumigarājajātake -

“Etasmiṃ vanasaṇḍasmiṃ, ambā sālā ca pupphitā;
Indagopakasañchanno, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Vivitteti janavāsavirahena suñṇe. Amanussaketi sañcaraṇamanussānampi tattha abhāvena manussarahite. Manorameti yathāvuttaguṇasampattiyā visesato pavivekakāmānaṃ mano rametīti manorame.

50. Atha uparigaṅgāyāti ettha athāti adhikāre nipāto, tena mayi tattha tathā vasante idaṃ adhikārantaraṃ uppannanti dīpeti. Uparigaṅgāyāti gaṅgāya nadiyā uparisote. Dhanikehi paripīḷitoti iṇaṃ gahetvā taṃ dātuṃ asakkonto iṇāyikehi codiyamāno.

Eko kira bārāṇasiseṭṭhi attano puttaṃ “ayaṃ sippaṃ uggaṇhanto kilamissatī”ti kiñci sippaṃ na uggaṇhāpesi. Gītavāditanaccakhādanabhojanato uddhaṃ na kiñci aññāsi. Taṃ vayappattaṃ patirūpena dārena saṃyojetvā dhaṇaṃ niyyātetvā mātāpitāro kālamakaṃsu. So tesam accayena itthidhuttasurādhuttādiparivuto nānābyasanamukhehi sabbaṃ dhaṇaṃ viddhaṃsetvā tattha tattha iṇaṃ ādāya tampi dātuṃ asakkonto dhanikehi codiyamāno “kiṃ mayhaṃ jīvītena, tenevamhi

attabhāvena añño viya jāto, maraṇaṃ me seyyo’’ti cintetvā iṇāyike āha - “tumhākaṃ iṇapaṇṇāni gahetvā āgacchatha, gaṅgātīre me nihitaṃ kulasantakaṃ dhanaṃ atthi, taṃ vo dassāmī’’ti. Te tena saddhiṃ agamaṃsu. So “idha dhanaṃ, ettha dhana’’nti nidhiṭṭhānaṃ ācikkhanto viya “evaṃ me iṇamokkho bhavissatī’’ti palāyitvā gaṅgāyaṃ pati. So caṇḍasotena vuyhanto kāruṇṇaravaṃ ravi. Tena vuttaṃ “atha uparigaṅgāyā’’tiādi.

Tattha jīvāmi vā marāmi vāti imasmiṃ gaṅgāsote patito jīvāmi vā marāmi vā, jīvitaṃ vā me ettha hotu maraṇaṃ vā, ubhayathāpi iṇāyikapīlā na hotīti adhippāyo.

51. Majjhe gaṅgāya gacchatīti so puriso rattindivaṃ gaṅgāya vuyhamāno jīvitaṃ purisaṃ vijjāmaṇattā maraṇaṃ appatto maraṇabhayaṃ jito hutvā karuṇaṃ ravaṃ ravanto gaṅgāya majjhe mahodakena gacchati.

52. Atha mahāpuriso aḍḍharattasamaye tassa taṃ karuṇaṃ paridevantassa paridevitasaddaṃ sutvā “manussasaddo sūyati, mā mayi idha dharante maratu, jīvitaṃ purisaṃ dassāmī’’ti cintetvā sayanagumbā vuṭṭhāya nadītīraṃ gantvā “ambho purisa, mā bhāyi, jīvitaṃ te dassāmī’’ti vatvā assāsetvā sotaṃ chindanto gantvā taṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā tīraṃ pāpetvā attano vasaṇṇaṃ netvā parissamaṃ vinodetvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena taṃ āha - “ambho purisa, ahaṃ taṃ bārāṇasigāmiṃ pāpessāmi, tvaṃ ‘asukaṭṭhāne nāma kaṇṇamigo vasatī’’ti mā kassaci ārocehi’’ti. So “sādhū, sāmī’’ti sampati. Mahāsatto taṃ attano piṭṭhiyaṃ āropetvā bārāṇasimagge otāretvā nivatti. Tena vuttaṃ - “tassāhaṃ saddaṃ sutvāna, karuṇaṃ paridevato’’tiādi.

Tattha kosi tvaṃ naroti tvaṃ ko manusso asi, kuto idha vuyhamāno āgatosīti attho.

53. Attano karaṇanti attano kiriyaṃ. Dhanikehi bhītoti iṇāyikehi ubbiggo. Tasitoti utrasto.

54. Tassa katvāna kāruṇṇaṃ, cajitvā mama jīvitaṃ kāruṇṇaṃ katvā mahākaruṇāya samussāhito mama jīvitaṃ tassa purisassa pariccajitvā. Pavisitvā nīharaṃ tassāti nadiṃ pavisitvā sotaṃ chindanto ujukameva gantvā mama piṭṭhiyaṃ āropetvā tato taṃ nīharaṃ. Tassāti upayogattā sāmivacanaṃ. “Tatthā’’tipi pāḷi, tattha nadiyanti attho. Andhakāramhi rattiyāti rattiyā andhakārasamaye, kāḷapakkharattiyanti attho.

55. Assatthakālamaññāyāti parissamaṃ apanetvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena kilamathassa vigatakālaṃ jānitvā. Ekaṃ taṃ varaṃ yācāmi ahaṃ taṃ ekaṃ varaṃ yācāmi, mayhaṃ ekaṃ varaṃ dehīti attho. Kiṃ taṃ varanti ce? Āha - mā maṃ kassaci pāvādāti “asukaṭṭhāne suvaṇṇamigo vasatī’’ti kassaci rañño vā rājamahāmattassa vā maṃ mā pāvada.

Atha tasmīṃ purise bārāṇasiṃ pavīṭṭhadivaseyeva so rājā “ahaṃ, deva, suvaṇṇaṇṇaṃ migaṃ mayhaṃ dhammaṃ desentaṃ supinena addasaṃ, ahañhi saccasupinā, addhā so vijjati, tasmā kaṇṇamigassa dhammaṃ sotukāmaṃ labhissāmi ce jīvissāmi, no ce me jīvitaṃ natthī’’ti aggamaheṣiṃ vutto taṃ assāsetvā “sace manussaloke atthi, labhissasī’’ti vatvā brāhmaṇe pakkosāpetvā “suvaṇṇamigā nāma hontī’’ti pucchitvā “āma, deva, hontī’’ti sutvā saḥassatthavikaṃ suvaṇṇaṇṇaṃ koṭake ṭhapetvā taṃ hatthikkhandhaṃ āropetvā nagare bheriṃ carāpesi - “yo suvaṇṇamigaṃ ācikkhissati, tassa hatthinā saddhiṃ imaṃ dassāmī’’ti. Tato uttarimpi dātukāmo hutvā -

“Tassa gā mavaram dammi, nāriyo ca alaṅkatā;
Yo metaṃ migamakkhāti, migānaṃ migamuttama”nti. -

Gātham suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā sakalanagare vācāpesi. Atha so seṭṭhiputto taṃ gātham sutvā rājapurisānaṃ santikaṃ gantvā “rañño evarūpaṃ migam ācikkhissāmi, maṃ rājānaṃ dassethā”ti āha. Rājapurisā taṃ rañño santikaṃ netvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā “saccaṃ, bho, addasā”ti pucchi. So “saccaṃ, deva, mayā saddhiṃ āgacchatu, ahaṃ taṃ dassessāmī”ti āha. Rājā tameva purisaṃ maggadesakaṃ katvā mahantena parivārena taṃ ṭhānaṃ gantvā tena mittadubbhinā purisena dassitaṃ padesaṃ āvudhahatthe purise samantatova parivāretvā “ukkuṭṭhiṃ karothā”ti vatvā sayam katipayehi janehi saddhiṃ ekamante aṭṭhāsi. Sopi puriso avidūre aṭṭhāsi. Mahāsatto saddaṃ sutvā “mahato balakāyassa saddo, addhā tamhā me purisā bhayena uppanna bhavitabba”nti ṇatvā utṭhāya sakalaparisam oloketvā “rañño ṭhitaṭṭhāneyeva me sotthi bhavissatī”ti rājābhimukho pāyāsi. Rājā taṃ āgacchantam disvā “nāgabalo avattharanto āgaccheyyā”ti saram sannayhitvā “imaṃ migam santāsetvā sace palāyati, vijjhivā dubbalaṃ katvā gaṇhissāmī”ti bodhisattābhimukho ahoṣi. Mahāsatto -

“Āgamehi mahārāja, mā maṃ vijjhi rathesabha;
Ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti. -

Gātham abhāsi. Rājā tassa madhurakathāya bajjhivā saram paṭisaṃharitvā gāravena aṭṭhāsi. Mahāsattopi rājānaṃ upasaṅkamitvā madhurapaṭisaṃthāraṃ akāsi. Mahājanopi sabbāvudhāni apanetvā āgantvā rājānaṃ parivāresi. Tena vuttaṃ -

56. “Nagaraṃ gantvāna ācikkhi, pucchito dhanahetuko;
Rājānaṃ so gahetvāna, upagañchi mamantika”nti.

Tassattho - yo mittadubbhī pāpapuriso jīvitaṃ pariccajitvā tathā mayā pāṇasaṃsayato mocito bārāṇasinagaraṃ gantvā attanā laddhabbadhananimittaṃ rañño maṃ ācikkhi, ācikkhitvā so rañño gāhāpetuṃ maggadesako hutvā rājānaṃ gahetvā mama santikamupāgamīti.

Mahāsatto suvaṇṇakiṅkiṇikaṃ cālento viya madhurassarena rājānaṃ puna pucchi - “ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti. Tasmim khaṇe so pāpapuriso thokaṃ paṭikkamitvā sotapathe aṭṭhāsi. Rājā “iminā me tvaṃ dassito”ti taṃ purisaṃ niddisi. Tato bodhisatto -

“Saccaṃ kireva māhaṃsu, narā ekacciyā idha;
Kaṭṭhaṃ niplavitaṃ seyyo, na tvevekacciyo naro”ti. -

Gāthamāha. Taṃ sutvā rājā saṃvegajāto -

“Kiṃ nu ruru garahasi migānaṃ, kiṃ pakkhīnaṃ kiṃ pana mānusānaṃ;
Bhayañhi maṃ vindatinapparūpaṃ, sutvāna taṃ mānusiṃ bhāsamāna”nti. -

Gāthamāha. Tato mahāpuriso “mahārāja, na migam na pakkhiṃ garahāmi, manussaṃ pana garahāmī”ti dassento -

“Yamuddhariṃ vāhane vuyhamānaṃ, mahodake salile sīghasote;
Tatonidānaṃ bhayamāgataṃ mama, dukkho have rāja asabbhi saṅgamo”ti. -

Āha.

Tattha niplavitanti uddharitaṃ, ekacchiyoti ekacco mittadubbhī pāpapuriso udake patantopi uttārito natveva seyyo. Kaṭṭhañhi nānappakārena upakārāya saṃvattati, mittadubbhī pana vināsāya, tasmā tato kaṭṭhameva varataranti. Migānanti rurumigarāja, migānaṃ kiṃ aññataraṃ garahasi, udāhu pakkhīnaṃ manussānanti pucchati. Bhayañhi maṃ vindatinapparūpanti mahantaṃ bhayaṃ maṃ paṭilabhati, attano santakaṃ viya karotīti attho.

Vāhaneti patitapatite vahitaṃ samatthe gaṅgāvahe. Mahodake salileti mahodakābhūte salile. Ubhayenāpi gaṅgāvahassa bahūdakataṃ dasseti. Tato nidānanti, mahārāja, yo mayhaṃ tayā dassito puriso, eso mayā gaṅgāya vuyhamāno aḍḍharattasamaye karuṇaṃ paridevanto tato uttārito, tatonidānaṃ idaṃ mayhaṃ bhayaṃmāgataṃ, asappurisehi samāgamo nāma dukkhoti.

Taṃ sutvā rājā tassa kujjhivā “evaṃ bahūpakārassa nāma guṇaṃ na jānāti, dukkhaṃ uppādeti, vijjhivā naṃ jīvitaṃbhayaṃ pāpessāmī”ti saraṃ sannayhi. Tena vuttaṃ -

57. “Yāvatā karaṇaṃ sabbaṃ, rañño ārocitaṃ mayā;
Rājā sutvāna vacanaṃ, usuṃ tassa pakappayi;
Idheva ghātayissāmi, mittadubbhiṃ anariya”nti.

Tattha yāvatā karaṇanti yaṃ tassa mayā kataṃ upakārakaraṇaṃ, taṃ sabbaṃ. Pakappayīti sannayhi. Mittadubbhinti attano mittesu upakārīsu dubbhanasīlaṃ.

Tato mahāsatto “esa bālo maṃ nissāya mā nassī”ti cintetvā “mahārāja, vadho nāmesa bālassa vā paṇḍitassa vā na sādhuhi pasaṃsito, aññadatthu garahito eva, tasmā mā imaṃ ghātehi, ayaṃ yathāruci gacchatu, yañceva tassa ‘dassāmī’ti tayā paṭiññātaṃ, tampi ahāpetvāva dehī”ti āha. “Ahañca te yaṃ icchitaṃ, taṃ karissāmi, attānaṃ tuyhaṃ dammī”ti āha. Tena vuttaṃ -

58. “Tamahaṃ anurakkhanto, nimminiṃ mama attanā;
Tiṭṭhateso mahārāja, kāmakāro bhavāmi te”ti.

Tattha nimmininti taṃ mittadubbhiṃ pāpapuggalaṃ anurakkhanto mama attano attabhāvena taṃ parivattesiṃ, attānaṃ rañño niyyātetvā rājahatthato pattaṃ tassa maraṇaṃ nivāresinti attho. Tiṭṭhatesotiādi vinimayākāradassanaṃ.

59. Idāni yadatthaṃ so attavinimayo kato, taṃ dassetuṃ osānagāthamāha. Tassattho - tadā maṃ nissāya taṃ mittadubbhiṃ purisaṃ tasmīṃ raññe jīvitaṃ voropetukāme ahaṃ attānaṃ rañño pariccajanto mama sīlameva anurakkhiṃ, jīvitaṃ pana nārakkhiṃ. Yaṃ panāhameva attano jīvitānirapekkaṃ sīlavā āsiṃ, taṃ sammāsambodhiyā eva kāraṇāti.

Atha rājā bodhisattena attano jīvitaṃ pariccajitvā tassa purisassa maraṇe nivārente tuṭṭhamānaso “gaccha, bho, migarājassa anuggahena mama hatthato maraṇā mutto”ti vatvā yathāpaṭiññāya tañcassa dhaṇaṃ dāpesi. Mahāsattassa yathāruciyaṃ anujānitvā taṃ nagaraṃ netvā nagarañca bodhisattañca alaṅkārapetvā deviyā dhammaṃ desāpesi. Mahāsatto devīṃ ādiṃ katvā rañño ca rājaparisāya ca madhurāya manussabhāsāya dhammaṃ desetvā rājānaṃ dasahi rājadhammehi

ovaditvā mahājanam anusāsivā araṇṇam pavisitvā migagaṇaparivuto vāsam kappesi. Rājāpi mahāsattassa ovāde t̥hatvā sabbasattānam abhayam datvā dānādīni puñṇāni katvā sugatiparāyano ahosi.

Tadā seṭṭhiputto devadatto ahosi, rājā ānando, rurumigarājā lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā idhāpi pavivekāramatāya janasaṃsaggaṃ anicchato yūtham pahāya ekakavihāro, aḍḍharattasamaye nadiyā vuyhamānassa karuṇam paridevantassa purisassa aṭṭassaram sutvā sayitaṭṭhānato vuṭṭhāya nadītīram gantvā mahāgaṇgāya mahati udakoghe vattamāne attano jīvitam pariccajitvā otarivā sotaṃ pacchinditvā taṃ purisaṃ attano piṭṭhiyaṃ āropetvā tīram pāpetvā samassāsetvā phalāphalādīni datvā parissamavinodanam, puna taṃ attano piṭṭhiṃ āropetvā araṇṇato nīharitvā mahāmagge otāraṇam, saram sannayhitvā vijjhissāmīti abhimukhe t̥hitassa rañño nibbhayena hutvā paṭimukhameva gantvā paṭhamataram manussabhāsāya ālapitvā madhurapaṭisanthārakaraṇam, mittadubbhī pāpapurisaṃ hantukāmaṃ rājānam dhammakatham katvā punapi attano jīvitam pariccajitvā maraṇato pamocanam, tassa ca rañño yathāpaṭiṇṇam dhanadāpanam, rañṇā attano vare dīyamāne tena sabbasattānam abhayadāpanam, rājānaṃca devīnaṃca pamukham katvā mahājanassa dhammaṃ desetvā dānādīsu puñṇesu tesam patitṭhāpanam, laddhābhayānam migānam ovādam datvā manussānam sassakhādanato nivāraṇam, paṇṇasaṇṇāya ca tassa yāvajjakālā thāvarakaraṇanti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Rurumigarājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mātāṅgacariyāvaṇṇanā

60. Sattame jaṭiloti jaṭāvanto, jaṭābandhakesoti attho. Uggatāpanoti manacchatṭhānam indriyānam tāpanato niggaṇhanato tapasaṅkhātam uggatāpanam etassāti uggatāpano, ghoratapo paramadhitindriyoti attho. Atha vā nānappakāre diṭṭhadhammikādibhede anatto uggiraṇato bahi chaḍḍāpanato ghorabhīmabhayānakatṭhena vā “uggā”ti laddhanāme kilese vīriyātapena santāpanato ugge tāpetīti uggatāpano. Mātāṅgo nāma nāmenāti nāmena mātāṅgo nāma. Mātāṅgakule nibbattiyā jātiyā āgataṃ hissa etaṃ nāmaṃ. Sīlavāti sīlasampanno suparisuddhasīlo. Susamāhitoti upacārappanāsamādhīhi suṭṭhu samāhito, jhānasamāpattilābhīti attho.

Tadā hi bodhisatto caṇḍālayoniyaṃ nibbattitvā rūpena duddasiko bahinagare caṇḍālagāme vasati. “Mātāṅgapaṇḍito”ti pakāsanāmo. Athekadivasaṃ tasmim nagare nakkhatte ghoṣite yebhuyyena nāgarā nakkhattaṃ kīlanti. Aññatarāpi brāhmaṇamahāsālakaṇṇā soḷasapannarasavassuddesikā devakaṇṇā viya rūpena dassanīyā pāsādikā “attano vibhavānurūpaṃ nakkhattaṃ kīlissāmī”ti pahūtakhajjabhojjādīni sakaṭesu āropetvā sabbasetam vaḷavārathamārūya mahatā parivārena uyyānabhūmiṃ gacchati. Diṭṭhamaṅgalikā nāmesā, sā kira dussaṇṭhitaṃ rūpaṃ “avamaṅgala”nti taṃ datṭhum na icchati, tenassā “diṭṭhamaṅgalikā”tveva samañña udapādi.

Tadā bodhisatto kālasseva utṭhāya paṭapilotikaṃ nivāsetvā jajjaritamukhabhāgaṃ veṇudaṇḍam gahetvā bhājanahattho nagaram pavisati manusse disvā dūratova tesam dūrikaraṇatthaṃ tena veṇudaṇḍena saññaṃ karonto. Atha diṭṭhamaṅgalikā

“ussaratha ussarathā”ti ussāraṇaṃ karontehi attano purisehi nīyamānā nagaradvāramajjhe mātaṅgaṃ disvā “ko eso”ti āha. “Ayye, mātaṅgacaṇḍālo”ti ca vutte “īdisaṃ disvā gatānaṃ kuto vuḍḍhī”ti yānaṃ nivattāpesi. Manussā “yaṃ mayaṃ uyyānaṃ gantvā bahuṃ khajjabhojjādiṃ labheyyāma, tassa no mātaṅgena antarāyo kato”ti kupitā “gaṇhatha, caṇḍāla”nti leḍḍūhi paharitvā visaññibhūtaṃ pātetvā agamaṃsu.

So na cireneva satīṃ paṭilabhivā vuṭṭhāya manusse pucchi - “kiṃ, ayyā, dvāraṃ nāma sabbasādhāraṇaṃ, udāhu brāhmaṇānaṃ eva kata”nti? “Sabbesaṃ sādhāraṇa”nti. “Evaṃ sabbasādhāraṇadvāre ekamantaṃ apakkamantaṃ maṃ diṭṭhamaṅgalikāya manussā imaṃ anayabyasanaṃ pāpesu”nti rathikāya manussānaṃ ārocetvā “handāhaṃ imissā mānaṃ bhindissāmī”ti tassā nivesanadvāraṃ gantvā “ahaṃ diṭṭhamaṅgalikaṃ aladdhā na vuṭṭhahissāmī”ti nipajji. Diṭṭhamaṅgalikāya pitā “gharadvāre mātaṅgo nipanno”ti sutvā “tassa kākaṇikaṃ detha, telena sarīraṃ makkhetvā gacchatū”ti āha. So “diṭṭhamaṅgalikaṃ aladdhā na vuṭṭhahissāmī”cceva āha. Tato brāhmaṇena - “dve kākaṇike detha, māsakaṃ pādaṃ kahāpaṇaṃ dve tīṇi yāva kahāpaṇasataṃ kahāpaṇasahassaṃ dethā”ti vuttepi na sampatīcchati eva. Evaṃ tesaṃ mantentānaṃ eva sūriyo atthaṅgato.

Atha diṭṭhamaṅgalikāya mātā pāsādā oruyha sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā tassa santikaṃ gantvā “tāta, mātaṅga, diṭṭhamaṅgalikāya aparādhaṃ khama, dve sahasāni gaṇhāhi yāva satahasassaṃ gaṇhāhī”ti vuttepi na sampatīcchi, nipajji eva. Tassevaṃ cha divase nipajjitvā sattame divase sampatte samantā sāmantaḡharā paṭivisaḡakḡharā ca manussā vuṭṭhahitvā “tumhe mātaṅgaṃ vā vuṭṭhāpetha, dārikaṃ vā detha, mā amhe nāsayingthā”ti āhaṃsu. Tadā kira ayaṃ tasmiṃ dese desadhammo “yassa gharadvāre evaṃ nipajjitvā caṇḍālo marati, tena gharena saddhiṃ sattaṡattagharavāsino caṇḍālā hontī”ti.

Tato diṭṭhamaṅgalikāya mātāpitāro diṭṭhamaṅgalikaṃ paṭapilotikaṃ nivāsāpetvā caṇḍālānucchavikaṃ parikkhāraṃ datvā paridevamānaṃ eva tassa santikaṃ netvā “handā, dāni dārikaṃ vuṭṭhāya gaṇhāhī”ti adaṃsu. Sā passe ṡhatvā “vuṭṭhāhī”ti āha. So “ahaṃ ativiya kilanto, hatthe gaḡetvā maṃ vuṭṭhāpehī”ti āha. Sā tathā akāsi. Mātaṅgo “mayaṃ antonagare vasituṃ na labhāma, ehi, bahinagare caṇḍālagāmaṃ gamissāmā”ti taṃ apassāya attano geḡaṃ agamāsi. “Tassā piṡṡhiṃ abhiruhitvā”ti jātakabhāṇakā vadanti.

Evaṃ pana geḡaṃ gantvā jāṡisambhedavīṡikkamaṃ akatvāva katipāhaṃ geḡe vasitvā balaṃ gaḡetvā cintesi - “ahaṃ imaṃ brāhmaṇamahāsālakaññaṃ mayhaṃ caṇḍālageḡe vāsāpesiṃ, handā, dāni taṃ lābhagḡayasagḡappattaṃ karissāmī”ti. So araññaṃ pavisitvā pabbajitvā sattāhabbhantareyeva aṡṡha samāpattiyo pañcābhiññaṃ nibbattetvā iddhiyā caṇḍālagāmadvāre otaritvā geḡadvāre ṡhito diṭṭhamaṅgalikaṃ pakkosāpetvā “sāmi, kissa maṃ anāthaṃ katvā pabbajitosī”ti paridevamānaṃ “tvāṃ, bhadde, mā cintayī, tava porāṇakayasato idāni mahantataraṃ yasaṃ karissāmī, tvāṃ pana ‘mahābrahmā me sāmiko, na mātaṅgo, so brahmalokaṃ gato, ito sattame divase puṇṇamāya candamaṇḍalaṃ bhinditvā āgamissatī”ti parisāsu vadeyyāsī”ti vatvā himavantameva gato.

Diṭṭhamaṅgalikāpi bārāṇasiyaṃ mahājanamajjhe tesu tesu ṭhānesu tathā kathesi.
 Atha puñṇamadivase bodhisatto candamaṇḍalassa gaganamajjhe ṭhitakāle
 brahmattabhāvaṃ māpetvā candamaṇḍalaṃ bhinditvā dvādasayojanikaṃ bārāṇasiṃ
 sakalaṃ kāsiraṭṭhañca ekobhāsaṃ katvā ākāśato otaritvā bārāṇasiyā upari
 tikkhattum paribbhamitvā mahājanena gandhamālādīhi pūjīyamāno
 caṇḍālagāmābhimukho ahosi. Brahmabhattā sannipatitvā taṃ caṇḍālagāmaṃ
 gantvā diṭṭhamaṅgalikāya gehaṃ suddhavatthagandhamālādīhi devavimānaṃ viya
 alaṅkarimṣu. Diṭṭhamaṅgalikā ca tadā utunī hoti. Mahāsatto tattha gantvā
 diṭṭhamaṅgalikaṃ aṅguṭṭhena nābhiyaṃ parāmasitvā “bhadde, gabbho te patitṭhito,
 tvaṃ puttā vijāyissasi, tvampi puttopi te lābhaggayasaggappattā bhavissatha, tava
 sīsadhovanaudakaṃ sakalajambudīpe rājūnaṃ abhisekodakaṃ bhavissati,
 nhānodakaṃ pana te amatodakaṃ bhavissati, ye naṃ sīse āsiñcissanti, te
 sabbarogehi muccissanti, kāḷakaṇṇiyā ca parimuccissanti, tava pādapiṭṭhe sīsaṃ
 ṭhapetvā vandantā sahasaṃ dassanti, kathāsavanaṭṭhāne ṭhatvā vandantā sataṃ
 dassanti, cakkhupathe ṭhatvā vandantā ekekaṃ kahāpaṇaṃ datvā vandissanti,
 appamattā hohī”ti taṃ ovaditvā gehā nikkhamma mahājanassa passantasseva
 candamaṇḍalaṃ pāvisi.

Brahmabhattā sannipatitvā diṭṭhamaṅgalikaṃ mahantena sakkārena nagaraṃ
 pavesetvā mahantena sirisobhaggena tattha vasāpesuṃ. Devavimānasadisāñcassā
 nivesanaṃ kāresuṃ. Tattha netvā ulāraṃ lābhasakkāraṃ upanāmesuṃ. Puttalābhādi
 sabbo bodhisattena vuttasadisova ahosi. Soḷasasahassā brāhmaṇā diṭṭhamaṅgalikāya
 puttena saha nibaddhaṃ bhuñjanti, sahasamattā naṃ parivārenti,
 anekasahassānaṃ dānaṃ dīyati. Atha mahāsatto “ayaṃ aṭṭhāne abhippasanno,
 handassa dakkhiṇeyye jānāpessāmī”ti bhikkhāya caranto tassā gehaṃ gantvā tena
 saddhiṃ sallapitvā agamāsi. Atha kumāro gāthamāha -

“Kuto nu āgacchasi dummavāsī, otallako paṃsupisācakova;
 Saṅkāracoḷaṃ paṭimuñca kaṇṭhe, ko re tuvaṃ hosi adakkhiṇeyyo”ti.

Tena vuttaṃ anācāraṃ asahamānā devatā tassa tesañca soḷasasahassānaṃ
 brāhmaṇānaṃ mukhaṃ viparivattesuṃ. Taṃ disvā diṭṭhamaṅgalikā mahāsattaṃ
 upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocesi. Bodhisatto “tassa anācāraṃ asahantehi yakkhehi
 so vippakāro kato, api ca kho pana imaṃ ucchiṭṭhapiṇḍakaṃ tesaṃ mukhe āsiñcitvā
 taṃ vippakāraṃ vūpasamehī”ti āha. Sāpi tathā katvā taṃ vūpasamesi. Atha
 diṭṭhamaṅgalikā puttā āha - “tāta, imasmiṃ loke dakkhiṇeyyā nāma
 mātaṅgapaṇḍitasadisā bhavanti, na ime brāhmaṇā viya jātimattena,
 mantasajjhāyanamattena vā mānatthaddhā”ti vatvā ye tadā sīlādiguṇavisesayuttā
 jhānasamāpattilābhino ceva paccekabuddhā ca, tatthevassa pasādaṃ uppādesīti.

Tadā vettavatīnagare jātimanto nāma eko brāhmaṇo pabbajitvāpi jātiṃ nissāya
 mahantaṃ mānamakāsi. Mahāsatto “tassa mānaṃ bhindissāmī”ti taṃ ṭhānaṃ
 gantvā tassāsanne uparisote vāsaṃ kappesi. Tena vuttaṃ -

61. “Ahañca brāhmaṇo eko, gaṅgākūle vasāmubho;
 Ahaṃ vasāmi upari, heṭṭhā vasati brāhmaṇo”ti.

Atha mahāsatto ekadivasaṃ dantakaṭṭhaṃ khāditvā “idaṃ jātimantassa jaṭāsu
 laggatū”ti adhiṭṭhāya nadiyaṃ pātesi. Taṃ tassa udakaṃ ācamentassa jaṭāsu laggi,
 so taṃ disvā “nassa vasalā”ti vatvā “kutoyaṃ kāḷakaṇṇī āgato, upadhāressāmi

na”nti uddhamṣotaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā “kiṃjātikosī”ti pucchi.
“Caṇḍālosmī”ti. “Tayā nadiyaṃ dantakaṭṭhaṃ pātita”nti? “Āma, mayā”ti. “Nassa,
vasala, caṇḍāla, kālakaṇṇi, mā idha vasi, heṭṭhāsote vasā”ti vatvā heṭṭhāsote
vasantenapi pātite dantakaṭṭhe paṭisotaṃ āgantvā jaṭāsu laggante “nassa, vasala,
sace idha vasissasi, sattame divase sattadhā te muddhā phalissatī”ti āha. Tena
vuttaṃ -

62. “Vicaranto anukūlamhi, uddhaṃ me assamaddasa;
Tattha maṃ paribhāsetvā, abhisapi muddhaphālana”nti.

Tattha vicaranto anukūlamhīti ucchiṭṭhadantakaṭṭhe attano jaṭāsu lagge tassa
āgamanagavesanavasena gaṅgāya tīre anuvicaranto. Uddhaṃ me assamaddasāti
attano vasanaṭṭhānato uparisote mama assamaṃ paṇṇasālaṃ addakkhi. Tattha maṃ
paribhāsetvāti mama assamaṃ āgantvā jātiṃ sutvā tatova paṭikkamitvā
savanūpacāre ṭhatvā “nassa, vasala caṇḍāla, kālakaṇṇi mā idha vasi”tiādīni vatvā
bhayena santajjetvā. Abhisapi muddhaphālānanti “sace jīvitukāmosi, ettova sīghaṃ
palāyassū”ti vatvā “sace na pakkamissati, ito te sattame divase sattadhā muddhā
phalatū”ti me abhisapaṃ adāsi.

Kiṃ pana tassa abhisapena muddhā phalatīti? Na phalati, kuhako pana so, evamayaṃ
maraṇabhayaatajjito sudūraṃ pakkamissatīti saññāya santāsanatthaṃ tathā āha.

63. Yadihaṃ tassa pakuppeyyanti tassa mānatthaddhassa kūṭajaṭilassa ahaṃ yadi
kujjheyyaṃ. Yadi sīlaṃ na gopayeti sīlaṃ yadi na rakkheyyaṃ, idaṃ sīlaṃ nāma
jīvitānirapekkhaṃ sammadeva rakkhitabbanti yadi na cinteyyanti attho.
Oloketvānaḥaṃ tassa, kareyyaṃ chārikaṃ viyāti sacāhaṃ tadā tassa appatīto
abhavissaṃ. Mama cittācāraṃ ṇatvā mayi abhippasannā devatā khaṇeneva taṃ
bhasmamuṭṭhiṃ viya viddhaṃseyyunti adhippāyo. Satthā pana tadā attano
appatītabhāve sati devatāhi sādhetabbaṃ tassa anattaṃ attanā kattaḥbaṃ viya
katvā desesi “kareyyaṃ chārikaṃ viyā”ti.

Vitaṇḍavādī panāha - “bodhisattova taṃ jaṭilaṃ icchamāno iddhiyā chārikaṃ
kareyya, evaṇhi sati imissā pāliyā attho ujukameva nīto hotī”ti. So evamassa
vacanīyo - “tvaṃ iddhiyā parūpaghātaṃ vadasi, iddhi nāmesā adhiṭṭhānā iddhi,
vikubbanā iddhi, manomayā iddhi, ñāṇavipphārā iddhi, samādhivipphārā iddhi, ariyā
iddhi, kammavipākajā iddhi, puñṇavato iddhi, vijjāmayā iddhi, tattha tattha
sammāpayogappaccayā ijjhanaṭṭhena iddhīti dasavidhā. Tattha “kataraṃ iddhiṃ
vadesī”ti? “Bhāvanāmayā”nti. “Kiṃ pana bhāvanāmayāya parūpaghātakammaṃ
hotī”ti? Āma, ekacce ācariyā “ekavāraṃ hotī”ti vadanti, yathā hi paraṃ
paharītukāmena udakabharite ghaṭe khitte paropi paharīyati, ghaṭopi bhijjati,
evameva bhāvanāmayāya iddhiyā ekavāraṃ parūpaghātakammaṃ hoti, tato
paṭṭhāya pana sā nassati.

Atha so “bhāvanāmayāya iddhiyā neva ekavāraṃ na dhevāraṃ
parūpaghātakammaṃ hotī”ti vatvā pucchitabbo “kiṃ bhāvanāmayā iddhi kusalā
akusalā abyākatā, sukhāya vedanāya sampayuttā dukkhāya vedanāya sampayuttā
adukkhamasukhāya vedanāya sampayuttā, savitakkasavicārā avitakkavicāramattā
avitakkaavicārā, kāmāvacarā rūpāvacarā arūpāvacarā”ti? Jānanto “bhāvanāmayā
iddhi kusalā abyākatā vā adukkhamasukhavedaniyā avitakkaavicārā rūpāvacarā cā”ti
vakkhati. So vattabbo “pāṇātipātacetanā kusalādīsu kataraṃ koṭṭhāsaṃ bhajatī”ti?

Jānanto vakkhati “pāṇātipātacetanā akusalāva dukkhavedanāva savitakkasavicārāva kāmāvacarāvā”ti. Evaṃ sante “tava pañho neva kusallattikena sameti, na vedanāttikena na vitakkattikena na bhūmantarenā”ti pāṇiyā virodham dassetvā saññāpetabbo. Yadi pana so “puna caparaṃ, bhikkhave, idhekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā iddhiṃ cetovasippatto aññissā kucchigataṃ gabbhaṃ pāpakena manasānupekkhitā hoti ‘aho vata yaṃ taṃ kucchigataṃ gabbhaṃ na sotthinā abhinikkhameyyā”ti. Evampi, bhikkhave, kulumpassa upaghāto hoti”ti saṅgītiṃ anāruḷhaṃ kulumpasuttaṃ udāhareyya. Tassāpi “tvaṃ atthaṃ na jānāsi. Iddhiṃ cetovasippattoti hi ettha na bhāvanāmayā iddhi adhippetā, āthabbanikā iddhi adhippetā. Sā hi ettha labbhamānā labbhatīti bhāvanāmayāya iddhiyā parūpaghāto na sambhavatiyevā”ti saññāpetabbo. No ce saññattīti upeti, kammaṃ katvā uyyojetabbo. Tasmā yathāvuttanayenevettha gāthāya attho veditabbo.

Tathā pana tena abhisapito mahāsatto “sacāhaṃ etassa kujjhissāmi, sīlaṃ me arakkhitaṃ bhavissati, upāyenevassa mānaṃ bhindissāmi, sā cassa rakkhā bhavissati”ti sattame divase sūriyuggamaṇaṃ vāresi. Manussā sūriyassa anuggamaṇena ubbāḷhā jātimantatāpasam upasaṅkamitvā “bhante, tumhe sūriyassa uggantaṃ na dethā”ti pucchimsu. So “na metaṃ kammaṃ, gaṇḍātīre pana eko caṇḍālatāpaso vasati, tassetam kammaṃ siyā”ti āha. Manussā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā “bhante, tumhe sūriyassa uggantaṃ na dethā”ti pucchimsu. “Āmāvuso”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Tumhākaṃ kulūpakatāpaso maṃ niraparādhaṃ abhisapi, tasmīṃ āgantvā khamāpanatthaṃ mama pādesu patite sūriyaṃ vissajjessāmi”ti. Te gantvā taṃ ākaḍḍhanta ānetvā mahāsattassa pādamūle nipajjāpetvā khamāpetvā “sūriyaṃ vissajjetha, bhante”ti āhaṃsu. “Na sakkā vissajjetaṃ, sacāhaṃ vissajjessāmi, imassa sattadhā muddhā phalissati”ti. “Atha, bhante, kiṃ karomā”ti. Mahāsatto “mattikāpiṇḍaṃ āharathā”ti āharāpetvā “imaṃ tāpasassa sīse ṭhapetvā tāpasam otāretvā udaye ṭhapetha, yadā sūriyo dissati, tadā tāpaso udaye nimujjatū”ti vatvā sūriyaṃ vissajjesi. Sūriyasmīhi phutṭhamatteva mattikāpiṇḍo sattadhā bhijji. Tāpaso udaye nimujji. Tena vuttaṃ -

64. “Yaṃ so tadā maṃ abhisapi, kupito duṭṭhamānaso;
Tasseva matthake nipatī, yogena taṃ pamocayi”nti.

Tattha yaṃ so tadā maṃ abhisapīti so jātimantajaṭilo yaṃ muddhaphālaṇaṃ sandhāya tadā maṃ abhisapi, mayhaṃ sapam adāsi. Tasseva matthake nipatīti taṃ mayhaṃ upari tena icchitaṃ tasseva pana upari nipatīti nipatanabhāvena atṭhāsi. Evañhetam hoti yathā taṃ appaduṭṭhassa padussato. Vuttañhetam bhagavatā - “yo appaduṭṭhassa narassa dussati...pe... paṭivātaṃva khitto”ti. Yogena taṃ pamocayinti taṃ tassa bhāsitaṃ matthakaphālaṇaṃ upāyena tato pamocesim, taṃ vā jaṭilaṃ tato pamocesim, yena upāyena taṃ na hoti, tathā akāsinti attho.

Yañhi tena pāramitāparibhāvanasamiddhāhi nānāsamāpattivihāraparipūrītāhi sīladiṭṭhisampadāhi susaṅkhatasantāne mahākaruṇādhivāse mahāsatte ariyūpavādakammaṃ abhisapasaṅkhātāṃ pharusavacanaṃ payuttaṃ, taṃ mahāsattassa khetavisesabhāvato tassa ca ajjhāsayapharusatāya diṭṭhadhammavedanīyaṃ hutvā sace so mahāsattaṃ na khamāpesi, sattame divase vipaccanasabhāvaṃ jātaṃ, khamāpite pana mahāsatte payogasampattiṇibāhitattā avipākadhammataṃ āpajji ahosikkammabhāvato. Ayañhi ariyūpavādapāpassa diṭṭhadhammavedanīyassa ca dhammatā. Tattha yaṃ sattame divase bodhisattena

sūriyuggamananivāraṇaṃ kataṃ, ayamettha yogoti adhippeto upāyo. Tena hi ubbāḷhā manussā bodhisattassa santike tāpaṃ ānetvā khamāpesuṃ. Sopi ca mahāsattassa guṇe jānitvā tasmīṃ cittaṃ pasādesīti veditabbaṃ. Yaṃ panassa matthake mattikāpiṇḍassa ṭhapanāṃ, tassa ca sattadhā phālaṃ kataṃ, taṃ manussānaṃ cittānurakkhaṇatthaṃ, aññathā hi ime pabbajitāpi samānā cittassa vase vattanti, na pana cittaṃ attano vase vattāpentīti mahāsattampi tena sadisaṃ katvā gaṇheyyuṃ. Tadassa nesaṃ dīgharattaṃ ahitāya dukkhāyāti.

65. Idāni yadatthaṃ tadā tasmīṃ tāpase cittaṃ adūsetvā suparisuddhaṃ sīlameva rakkhitaṃ, taṃ dassetuṃ “anurakkhiṃ mama sīla”nti osānagāthamāha. Taṃ heṭṭhā vuttatthameva.

Tadā maṇḍabyo udeno, mātaṅgo lokanātho.

Idhāpi sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā nihīnajātikassa sato yathādhippāyaṃ diṭṭhamaṅgalikāya mānaniggaho, pabbajitvā “diṭṭhamaṅgalikāya avassayo bhavissāmī”ti uppannacitto araṇṇaṃ gantvā pabbajitvā sattadivasabbhantareyeve yathādhippāyaṃ jhānābhiññānibbattaṃ, tato āgantvā diṭṭhamaṅgalikāya lābhaggaṃ yasaggappattiyā upāyasampādanaṃ, maṇḍabyakumārassa mānaniggaho, jātīmantatāpasassa mānaniggaho, tassa ca ajānantasseva bhāvino jīvitantarāyassa apanayaṃ, mahāparādhassāpi tassa akujjhitaṃ attano sīlānurakkhaṇaṃ, acchariyabbhutaṃ pāṭihāriyakaraṇanti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbā.

Mātaṅgacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dhammadevaputtacariyāvaṇṇanā

66. Aṭṭhame mahāpakkhoti mahāparivāro. Mahiddhikoti mahatīyā deviddhiyā samannāgato. Dhammo nāma mahāyakkhoti nāmena dhammo nāma mahānubhāvo devaputto. Sabbalokānukampakoti vibhāgaṃ akatvā mahākaruṇāya sabbalokaṃ anuggaṇhanako.

Mahāsatto hi tadā kāmāvacaradevaloke dhammo nāma devaputto hutvā nibbatti. So dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito dibbarathamabhiruyha accharāgaṇaparivuto manussesu sāyamāsaṃ bhuñjitvā attano attano gharadvāresu sukhakathāya nisinnesu puṇṇamuposathadivase gāmanigamarājadhānīsu ākāse ṭhatvā “pāṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi viramitvā tividhasucaritadhammaṃ pūretha, mattheyyā petteyyā sāmāñña brahmañña kule jeṭṭhāpacāyino bhavatha, saggaparāyanā hutvā mahantaṃ yasaṃ anubhavissathā”ti manusse dasakusalakammapathe samādapento jambudīpaṃ padakkhiṇaṃ karoti. Tena vuttaṃ -

67. “Dasakusalakammapathe, samādapento mahājanaṃ;
Carāmi gāmanigamaṃ, samitto saparijjano”ti.

Tattha samittoti dhammikehi dhammavādīhi sahāyehi sasahāyo.

Tena ca samayena adhammo nāmeko devaputto kāmāvacaradevaloke nibbatti. “So pāṇaṃ hanatha, adinnaṃ ādiyathā”tiādīnā nayena satte akusalakammapathe samādapento mahatīyā parisāya parivuto jambudīpaṃ vāmaṃ karoti. Tena vuttaṃ -

68. “Pāpo kadariyo yakkho, dīpento dasa pāpake;
Sopettha mahiyā carati, samitto saparijjano”ti.

Tattha pāpoti pāpadhammehi samannāgato. Kadariyoti thaddhammaccharī. Yakkhoti devaputto. Dīpento dasa pāpaketi sabbaloke gocaraṃ nāma sattānaṃ upabhogaparibhogāya jātaṃ. Tasmā satte vadhitvā yaṃkiñci katvā ca attā pīṇetabbo, indriyāni santappetabbānītiadinā nayena pāṇātipātādi ke dasa lāmakadhamme kattabbe katvā pakāsento. Sopetthāti sopi adhammo devaputto imasmiṃ jambudīpe. Mahiyāti bhūmiyā āsanne, manussānaṃ dassanasavanūpacāreti attho.

69. Tattha ye sattā sādhu kammikā dhammagaruno, te dhammaṃ devaputtaṃ tathā āgacchantameva disvā āsanā vuṭṭhāya gandhamālādīhi pūjentā yāva cakkhupathasamatikkamanā tāva abhithavanti, pañjalikā namassamānā tiṭṭhanti, tassa vacanaṃ sutvā appamattā sakkaccaṃ puññāni karonti. Ye pana sattā pāpasamācārā kurūrakammantā, te adhammassa vacanaṃ sutvā abbhanumodanti, bhiyyosomattāya pāpāni samācaranti. Evaṃ te tadā añña mañña ujuvipaccanīkavādā ceva ujuvipaccanīkakiriya ca hutvā loke vicaranti. Tenāha bhagavā “dhammavādī adhammo ca, ubho paccanikā maya”nti.

Evaṃ pana gacchante kāle athekadivasanaṃ tesanaṃ rathā ākāse sammukhā ahesuṃ. Atha nesaṃ parisā “tumhe kassa, tumhe kassā”ti pucchitvā “mayaṃ dhammassa, mayaṃ adhammassā”ti vatvā maggā okkamitvā dvidhā jātā. Dhammassa pana adhammassa ca rathā abhimukhā hutvā īsāya īsaṃ āhacca aṭṭhaṃsu. “Tava rathanaṃ okkamāpetvā mayhaṃ maggaṃ dehi, tava rathanaṃ okkamāpetvā mayhaṃ maggaṃ dehi”ti añña mañña maggadāpanatthaṃ vivādaṃ akaṃsu. Parisā ca nesaṃ āvudhāni abhiharitvā yuddhasajjā ahesuṃ. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Dhure dhuraṃ ghaṭṭayantā, samimhā paṭipathe ubho”.

70. “Kalaho vattatī bhesmā, kalyāṇapāpakassa ca;
Maggā okkamanatthāya, mahāyuddho upaṭṭhito”ti.

Tattha dhure dhuranti ekassa rathīsāya itarassa rathīsanaṃ ghaṭṭayantā. Samimhāti samāgatā sammukhībhūtā. Puna ubhoti vacanaṃ ubhopi mayaṃ añña mañña paccanīkā hutvā loke vicarantā ekadivasanaṃ paṭimukhaṃ āgacchantā dvīsu parisāsu ubhosu passesu maggato okkantāsu saha rathena mayaṃ ubho eva samāgatāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Bhesmāti bhaya janako. Kalyāṇapāpakassa cāti kalyāṇassa ca pāpakassa ca. Mahāyuddho upaṭṭhitoti mahāsaṅgāmo paccupaṭṭhito āsi.

Añña mañña hi parisāya ca yujjhitukāmatā jātā. Tattha hi dhammo adhammaṃ āha - “samma, tvaṃ adhammo, ahaṃ dhammo, maggo mayhaṃ anucchaviko, tava rathanaṃ okkamāpetvā mayhaṃ maggaṃ dehi”ti. Itaro “ahaṃ daḷhayāno balavā asantāsī, tasmā maggaṃ na demī, yuddhaṃ pana karissāmi, yo yuddhe jinissati, tassa maggo hotū”ti āha. Tenevāha -

“Yasokaro puñña karohamasmi, sadāttuto samaṇabrāhmaṇānaṃ;
Maggāraho devamanussapūjito, dhammo ahaṃ dehi adhamma maggaṃ.

“Adhammayānaṃ daḷhamāruhitvā, asantasanto balavāhamasmi;
Sa kissa hetumhi tavajja dajjaṃ, maggaṃ ahaṃ dhamma adinnapubbaṃ.

“Dhammo have pāturahosi pubbe, pacchā adhammo udapādi loke;

Jeṭṭho ca seṭṭho ca sanantano ca, uyyāhi jeṭṭhassa kaniṭṭha maggā.

“Na yācanāya napi pātirūpā, na arahatā tehaṃ dadeyya maggaṃ;
Yuddhañca no hotu ubhinnaṃajja, yuddhamhi yo jessati tassa maggo.

“Sabbā disā anuvisaṭohamasmi, mahabbalo amitayaso atulyo;
Guṇehi sabbehi upetarūpo, dhammo adhamma tvaṃ kathaṃ vijessasi.

“Lohena ve haññati jātarūpaṃ, na jātarūpena hananti lohaṃ;
Sace adhammo hañchatī dhammamajja, ayo suvaṇṇaṃ viya dassaneyyaṃ.

“Sace tvaṃ yuddhabalo adhamma, na tuyhaṃ vuḍḍhā ca garū ca atthi;
Maggañca te dammi piyāppiyena, vācā duruttānīpi te khamāmī”ti.

Imā hi tesāṃ vacanapaṭivacanakathā.

Tattha yasokaroti dhamme niyojanavasena devamanussānaṃ yasadāyako.
Dutiyapadepi eseṇa nayo. Sadāthutoti sadā thuto niccappasattho. Sa kissa hetumhi
tavajja dajjanti somhi ahaṃ adhammo adhammayānarathaṃ abhiruḷho abhīto balavā,
kimkāraṇā ajja, bho dhamma, kassaci adinnapubbaṃ maggaṃ tuyhaṃ dammi.
Pāturahosīti paṭhamakappikakāle imasmiṃ loke dasakusalakammapathadhammo
pubbe pāturahosi, pacchā adhammo. Jeṭṭho cāti pure nibbattabhāvena ahaṃ jeṭṭho
ca seṭṭho ca porāṇako ca, tvaṃ pana kaniṭṭho, tasmā “maggā uyyāhī”ti vadati.

Napi pātirūpāti ahañhi bho neva yācanāya na pātirūpavacanena na maggārahatāya
maggāṃ dadeyyaṃ. Anuvisaṭoti ahaṃ catasso disā catasso anudisāti sabbā disā
attano guṇena patthaṭo paññāto. Lohenāti ayomuṭṭhikena. Hañchatīti hanissati.
Yuddhabalo adhammāti sace tvaṃ yuddhabalo asi adhamma. Vuḍḍhā ca garū cāti
yadi tuyhaṃ ime vuḍḍhā ime garū paṇḍitāti etaṃ natthi. Piyāppiyenāti piyena viya
appiyena, appiyenapi dadanto piyena viya te maggaṃ dadāmīti attho.

71. Mahāsatto hi tadā cintesi - “sacāhaṃ imaṃ pāpappuggalaṃ sabbalokassa ahitāya
paṭipannaṃ evaṃ mayā vilomaggāhaṃ gahetvā ṭhitāṃ accharaṃ paharitvā ‘anācāra
mā idha tiṭṭha, sīghaṃ paṭikkama vinassā’ti vadeyyaṃ, so taṅkhaṇaṇṇeva mama
dhammatejēna bhusamuṭṭhi viya vikireyya, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, svāhaṃ
sabbalokaṃ anukampanto ‘lokatthacariyaṃ matthakaṃ pāpessāmī’ti paṭipajjāmi,
ayaṃ kho pana pāpo āyatimā mahādukkhabhāgī, svāyaṃ mayā visesato
anukampitabbo, tasmāssa maggaṃ dassāmi, evaṃ me sīlaṃ suvisuddhaṃ
akhaṇḍitaṃ bhavissati”ti. Evaṃ pana cintetvā bodhisatte “sace tvaṃ yuddhabalo”ti
gāthaṃ vatvā thokaṃ maggato okkantamatte eva adhammo rathe ṭhātuṃ asakkonto
avaṃsiro pathaviyaṃ patitvā pathaviyā vivare dinne gantvā avīcimhi eva nibbatti.
Tena vuttaṃ “yadihaṃ tassa kuppeyya”ntiādi.

Tattha yadihaṃ tassa kuppeyyanti tassa adhammassa yadi ahaṃ kujjheyyaṃ. Yadi
bhinde tapoguṇanti tenevassa kujjhanena mayhaṃ tapoguṇaṃ sīlasaṃvaram yadi
vināseyyaṃ. Sahaparijanaṃ tassāti saparijanaṃ taṃ adhammaṃ. Rajabhūtaṃ
rajamiva bhūtaṃ, rajabhāvaṃ pattaṃ ahaṃ kareyyaṃ.

72. Apicāhanti ettha ahanti nipātamattaṃ. Sīlarakkhāyāti sīlarakkhaṇatthaṃ.
Nibbāpetvānāti paṭikacceva khantimettānuddayassa upaṭṭhāpitattā tasmim
adhamme uppajjanakakodhassa anuppādaneneva dosapariḷāhavūpasamanena

mānasam vūpasametvā. Saha janenokkamitvāti mayham pariyanena saddhim maggā okkamitvā tassa pāpassa adhammassa aham maggaṃ adāsim.

73. Saha pathato okkanteti vuttanayena cittassa vūpasamaṃ katvā “maggaṃ te dammī”ti ca vatvā thokaṃ maggato saha okkamanena. Pāpayakkhassāti adhammadevaputtassa. Tāvadeti taṅkhaṇaṃ eva mahāpathavī vivaramadāsi. Jātaḥaṭṭhakathāyaṃ pana “maggañca te dammī”ti gāthāya kathitakkhaṇeyevāti vuttaṃ.

Evam tasmim bhūmiyaṃ patite catunahutādhikadvijojanasatasahassabahalā sakalaṃ varāvaram dhārentīpi mahāpathavī “nāhamimaṃ pāpapurisaṃ dhāremī”ti kathenti viya tena ṭhitaṭṭhāne dvidhā bhijji. Mahāsatto pana tasmim nipatitvā avīcimhi nibbatte rathadhure yathāṭṭhitova saparijano mahatā devānubhāvena gamanamaggeneva gantvā attano bhavanaṃ pāvisi. Tenāha bhagavā -

“Khantībalo yuddhabalaṃ vijetvā, hantvā adhammaṃ nihanitva bhūmyā;
Pāyāsi vitto abhiruyha sandanaṃ, maggeneva atibalo saccanikkamo”ti.

Tadā adhammo devadatto ahosi, tassa parisā devadattaparisā, dhammo lokanātho, tassa parisā buddhaparisā.

Idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā idhāpi dibbehi āyuvāṇṇayasasukhaādhipateyyehi dibbeheva ulārehi kāmaguṇehi samappitassa samaṅgībhūtassa anekasahassasaṅkhāhi accharāhi sabbakālaṃ paricāriyamānassa mahati pamādaṭṭhāne ṭhitassa sato īsakampi pamādaṃ anāpajjitvā “lokatthacariyaṃ matthakaṃ pāpessāmī”ti māse māse puṇṇamiyaṃ dhammaṃ dīpento saparijano manussapathe vicarivā mahākaruṇāya sabbasatte adhammato vivecetvā dhamme niyojanaṃ, adhammena samāgatopi tena kataṃ anācāraṃ agaṇetvā tattha cittaṃ akopetvā khantimettānuddayameva paccupaṭṭhapetvā akhaṇḍaṃ suvisuddhañca katvā attano sīlassa rakkhaṇanti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Dhammadevaputtacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Alīnasattucariyāvaṇṇanā

74. Navame pañcālaraṭṭheti evaṃnāmake janapade. Nagaravare, kapilāyanti “kapilā”ti evaṃladdhanāme uttamanagare. “Nagaravare”ti vatvā puna “puruttame”ti vacanaṃ tasmim kāle jambudīpe sabbanagarānaṃ tassa nagarassa agganagarabhāvadassanattamaṃ. Jayaddiso nāmāti raññā attano paccatthike jite jāto, attano vā paccāmittabhūtaṃ yakkhinīsaṅkhātaṃ jayaddisaṃ jitoti evaṃladdhanāmo. Sīlaguṇamupāgatoti ācārasīlañceva ussāhasampattiyādirājaguṇaṃ upāgato, tena samannāgatoti attho.

75. Tassa raññoti jayaddisarājassa, ahaṃ putto ahosinti vacanaseso. Sutadhammoti yāvatā rājaputtana sotabbadhammo nāma, tassa sabbassa sutattā sutadhammo, bahussutoti attho. Atha vā sutadhammoti vissutadhammo, dhammacariyāya samacariyāya pakāso paññāto, loke patthaṭakittidhammoti attho. Alīnasattoti evaṃnāmo. Guṇavāti ulārehi mahāpurisaguṇehi samannāgato. Anurakkhaparijano sadāti saddhādiguṇavisesayogato catūhi saṅgahavatthūhi sammadeva saṅgahaṇato ca sabbakālaṃ sambhattaparivāraṇaṃ.

76. Pitā me migavaṃ gantvā, porisādaṃ upāgamīti mayhaṃ pitā jayaddisarājā migavaṃ caranto araṇṇamajjhaṃ gantvā porisādaṃ manussakhādakaṃ yakkhiniputtaṃ upagañchi, tena samāgami.

Jayaddisarājā kira ekadivasam “migavaṃ gamissāmī”ti tadanurūpena mahatā parivārena kapilanagarato nikkhami. Taṃ nikkhantamattameva takkasilāvāsī nando nāma brāhmaṇo catasso satārahā gāthā nāma kathetuṃ ādāya upasaṅkamitvā attano āgamanakāraṇaṃ raṇṇo ārocesi. Rājā “nivattitvā suṇissāmī”ti tassa vasanagehaṃ paribbayañca dāpetvā araṇṇaṃ pavitṭho “yassa passena migo palāyati, tasseva so gīvā”ti vatvā mige pariyesanto vicarati. Atheko pasadamigo mahājanassa padasaddena āsayato nikkhamitvā raṇṇo abhimukho gantvā palāyi. Amaccā parihāsaṃ kariṃsu. Rājā taṃ anubandhitvā tiyojanamatthake taṃ parikkhīṇajavaṃ tṭhitam vijjhितvā pātesi. Patitaṃ khaggena dvidhā katvā anattikopi “maṃsena migam gahetuṃ nāsakkhī”ti vacanamocanattaṃ kaje katvā āgacchanto ekassa nigrodhassa mūle dabbatiṇesu nisīditvā thokaṃ vissamitvā gantuṃ ārabhi.

Tena ca samayena tasseva raṇṇo jeṭṭhabhātā jātadivase eva ekāya yakkhiniyā khādituṃ gahito ārakkhamanussehi anubaddhāya tāya niddhamanamaggena gacchantiyā ure tṭhapito mātusaṇṇāya mukhena thanaggahaṇena puttasiṇhaṃ uppādetvā saṃvaḍḍhiyamāno tadāhāropayogitāya manussamaṃsaṃ khādanto anukkamena vuddhippatto attānaṃ antaradhāpanattaṃ yakkhiniyā dinnaosadhamūlānubhāvena antarahito hutvā manussamaṃsaṃ khāditvā jīvanto tāya yakkhiniyā matāya taṃ osadhamūlaṃ attano pamādena nāsetvā dissamānarūpova manussamaṃsaṃ khādanto naggo ubbiggavirūpadassano rājapurisehi passitvā anubaddho palāyitvā araṇṇaṃ pavisitvā tassa nigrodhassa mūle vāsaṃ kappento rājānaṃ disvā “bhakkhosi me”ti hatthe aggahesi. Tena vuttaṃ “so me pitumaggahesi, bhakkhosi mama mā cali”tiādi.

Tattha so me pitumaggahesīti so porisādo mama pitaraṃ jayaddisarājānaṃ attano nisinnarukkhasamīpamāgataṃ “mama bhakkho tvaṃ āgatosi, hatthaparipphandaṇādivasena mā cali, calantampi ahaṃ taṃ khādissāmī”ti hatthe aggahesi.

77. Tassāti tassa yakkhiniputtassa. Tasitavedhitoti cittutrāsena tasito sarīraparikampena vedhito. Ūrukkhambhoti ubhinnaṃ ūrūnaṃ thaddhabhāvo, yena so tato palāyituṃ nāsakkhi.

Migavaṃ gahetvā muñcassūti ettha migavanti migavavasena laddhattā taṃ migamaṃsaṃ “migava”nti āha, imaṃ migamaṃsaṃ gahetvā maṃ muñcassūti attho. So hi rājā naṃ yakkhiniputtaṃ disvā bhīto ūrukkhambhaṃ patvā khāṇuko viya aṭṭhāsi. So vegena gantvā taṃ hatthe gahetvā “bhakkhosi me āgatosī”ti āha. Atha naṃ rājā satim paccupaṭṭhapetvā “sace āhāratthiko, imaṃ te maṃsaṃ dadāmi, taṃ gahetvā khāda, maṃ muñcāhī”ti āha. Taṃ sutvā porisādo “kimidaṃ mayhameva santakaṃ datvā mayā vohāraṃ karosi, nanu imaṃ maṃsaṃ tvañca mama hatthagatakālato paṭṭhāya mayhameva santakaṃ, tasmā taṃ paṭhamam khāditvā pacchā maṃsaṃ khādissāmī”ti āha.

Atha rājā “maṃsanikkayenāyaṃ na maṃ muñcati, mayā ca migavaṃ āgacchantena tassa brāhmaṇassa ‘āgantvā te dhanam dassāmī’ti paṭiñṇā katā. Sacāyaṃ yakkho anujānissati, saccaṃ anurakkhanto gehaṃ gantvā taṃ paṭiñṇaṃ mocetvā puna imassa yakkhassa bhattatthaṃ āgaccheyya”nti cintetvā tassa tamatthaṃ ārocesi.

Taṃ sutvā porisādo “sace tvaṃ saccaṃ anurakkhanto gantukāmosi, gantvā tassa brāhmaṇassa dātabbaṃ dhaṇaṃ datvā saccaṃ anurakkhanto sīghaṃ puna āgaccheyyāsi”ti vatvā rājānaṃ vissajjesi. So tena vissaṭṭho “tvaṃ mā cintayi, ahaṃ pātova āgamiṣāmī”ti vatvā magganimitāni sallakkhento attano balakāyaṃ upagantvā tena parivuto nagaraṃ pavisitvā nandabrāhmaṇaṃ pakkosāpetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā tā gāthā sutvā cattāri sahaṣṣāni datvā yānaṃ āropetvā “imaṃ takkaṣilameva nethā”ti manusse datvā brāhmaṇaṃ uyyojetvā dutiyadivase porisādassa santikaṃ gantukāmo puttaṃ rajje paṭiṭṭhapetuṃ anusāsaniṃca dento tamatthaṃ ārocesi. Tena vuttaṃ -

78. “Migavaṃ gahetvā muñcassu, katvā āgamaṇaṃ puna;
Brāhmaṇassa dhaṇaṃ datvā, pitā āmantayī mamaṃ.

79. “Rajjaṃ putta paṭipajja, mā pamajji puraṃ idaṃ;
Kataṃ me porisādena, mama āgamaṇaṃ punā”ti.

78-79. Tattha āgamaṇaṃ punāti puna āgamaṇaṃ paṭiññātassa porisādassa saṅgamaṃ katvā. Brāhmaṇassa dhaṇaṃ datvāti takkaṣilato āgatassa nandanāmassa brāhmaṇassa tā gāthā sutvā catusaṣṣaparimāṇaṃ dhaṇaṃ datvā. Pitā āmantayī mamanti mama pitā jayaddisarājā maṃ āmantesi.

Kathaṃ āmantesi ti ce? Āha “rajja”ntiādi. Tassattho - putta, tvaṃ imaṃ kulasantakaṃ rajjaṃ paṭipajja, yathāhaṃ dhammena samena rajjaṃ kāremi, evaṃ tvampi chattaṃ ussāpetvā rajjaṃ kārehi. Tvaṃ idaṃ puraṃ rakkhanto rajjaṃca kārento mā pamādamāpajji, asukasmim̐ thāne nigrodharukkhamūle porisādena yakkhena katametaṃ mayā saṅgamaṃ mama puna tassa santikaṃ āgamaṇaṃ uddissa, kevalaṃ tassa brāhmaṇassa dhanadānatthaṃ idhāgato saccaṃ anurakkhanto, tasmā tatthāhaṃ gamiṣāmīti.

Taṃ sutvā mahāsatto “mā kho tvaṃ, mahārāja, tattha agamāsi, ahaṃ tattha gamiṣāmi. Sace pana tvaṃ, tāta, gamiṣasiyeva, ahampi tayā saddhiṃ gamiṣāmiyevā”ti. “Evaṃ sante mayaṃ ubhopi na bhaviṣṣāma, tasmā ahameva tattha gamiṣāmī”ti nānappakārena vārentaṃ rājānaṃ saññāpetvā mātāpitāro vanditvā pitu atthāya attānaṃ pariccajitvā sotthibhāvāya pitari sāsitaṇḍaṃ payuñjamāne mātubhaginibhariyāsu ca saccakiriyaṃ karontīsu āvudhaṃ gahetvā nagarato nikkhamitvā assapuñṇamukhaṃ mahājanaṃ anubandhantaṃ āpucchitvā pitarā akkhātanayena yakkhavāsamaggaṃ paṭipajji. Yakkhiniputtopi “khattiyā nāma bahumāyā, ko jānāti kiṃ bhaviṣṣatī”ti rukkaṃ abhiruhitvā rañño āgamaṇaṃ olokento nisinno kumāraṃ āgacchantaṃ disvā “pitaraṃ nivattetvā putto āgato bhaviṣṣati, natthi me bhaya”nti otaritvā tassa piṭṭhiṃ dassetvāva nisīdi. Mahāsatto āgantvā tassa purato atṭhāsi. Tena vuttaṃ -

80. “Mātāpitū ca vanditvā, nimminivāna attanā;
Nikkhipitvā dhaṇuṃ khaggaṃ, porisādaṃ upāgami”nti.

81. Sasatthahatthūpagatanti sasatthahatthaṃ upagataṃ āvudhapāṇiṃ maṃ attano santikaṃ upagataṃ disvā. Kadāci so tasissatīti so yakkho api taseyya. Tena bhijjissati sīlanti tena tassa tāsappādanena mayhaṃ sīlaṃ vinassati saṃkilissati. Paritāsaṃ kate mayīti mayi tassa paritāsaṃ kate sati.

82. Sīlakhaṇḍabhayā mayhaṃ, tassa dessaṃ na byāharinti yathā ca
sīlabhedabhayena nihitasattho tassa santikaṃ agamāsi, evaṃ mayhaṃ
sīlakhaṇḍabhayā eva tassa porisādassa dessaṃ anīṭṭhampi na byāharim, kevalaṃ
pana mettacittena hitavādī idaṃ idāni vakkhamānaṃ vacanaṃ abhāsim.

Mahāsatto ca gantvā purato ṭhito. Yakkhiniputto taṃ vīmaṃsitukāmo “kosi tvaṃ,
kuto āgato, kiṃ maṃ na jānāsi ‘luddo manussamaṃsakhādako’ti, kasmā ca
idhāgatosī’ti pucchi. Kumāro “ahaṃ jayaddisaraṇṇo putto, tvaṃ porisādakoti jānāmi,
pitu jīvitaṃ rakkhituṃ idhāgato, tasmā taṃ muñca, maṃ khādā’ti āha. Puna
yakkhiniputto mukhākāreneva “taṃ tassa puttoti ahaṃ jānāmi, dukkaraṃ pana tayā
kataṃ evaṃ āgacchantenā’ti āha. Kumāro “na idaṃ dukkaraṃ, yaṃ pitu atthe
jīvitapariccajanaṃ, mātāpituhetu hi evarūpaṃ puññaṃ katvā ekanteneva sagge
pamodati, ahañca ‘amaraṇadhammo nāma koci satto natthī’ti jānāmi, attanā ca kiñci
kataṃ pāpaṃ nāma na sarāmi, tasmā maraṇatopi me bhayaṃ natthi, idaṃ sarīraṃ
mayā te nissatṭhaṃ, aggiṃ jāletvā khādā’ti āha. Tena vuttaṃ -

83. “Ujjālehi mahāaggiṃ, papatissāmi rukkhato;
Tvaṃ pakkakālamaññāya, bhakkhaya maṃ pitāmahā’ti.

Taṃ sutvā yakkhiniputto “na sakkā imassa maṃsaṃ khādituṃ, upāyena imaṃ
palāpessāmī’ti cintetvā “tena hi araṇṇaṃ pavisitvā sārādārūni āharitvā niddhūme
aṅgāre karohi, tattha te maṃsaṃ pacitvā khādissāmī’ti āha. Mahāsatto tathā katvā
tassa ārocesi. So taṃ olovento “ayaṃ purisasīho maraṇatopi bhayaṃ natthi, evaṃ
nibbhayo nāma na mayā diṭṭhapubbo’ti lomahaṃsajāto kumāraṃ olokesi. Kumāro
kissa maṃ olokesi, na yathāvuttaṃ karosīti. Yakkhiniputto mahāsattaṃ “sattadhā
tassa muddhā phaleyya, yo taṃ khādeyyā’ti āha. “Sace maṃ na khāditukāmosi,
atha kasmā aggiṃ kāresī’ti? “Tava pariggaṇhanattha”nti. “Tvaṃ idāni maṃ kathaṃ
pariggaṇhissasi, svāhaṃ tiracchānayanoyaṃ nibbattopi sakkassa devaraṇṇo attānaṃ
pariggaṇhituṃ na adāsi”nti imamatthaṃ dassento -

“Idaṇhi so brāhmaṇaṃ maññaṃāno, saso avāsesi sake sarīre;
Teneva so candimā devaputto, sasatthuto kāmāduhajja yakkhā’ti. -

Gāthamāha.

Tattha saso avāsesi sake sarīreti attano sarīrahetu imaṃ sarīraṃ khāditvā idha vasāti
evaṃ sake sarīre attano sarīraṃ dento taṃ brāhmaṇarūpaṃ sakkaṃ tattha vāsesi.
Sasatthutoti “sasi”ti evaṃ sasasaddena thuto. Kāmāduhoti kāmavaḍḍhano. Yakkhāti
deva.

Evaṃ mahāsatto cande sasalakkhaṇaṃ kappatṭhiyaṃ pāṭihāriyaṃ sakkhiṃ katvā
attano sakkenapi pariggaṇhituṃ asakkuṇeyyataṃ abhāsi. Taṃ sutvā porisādo
acchariyabbhutacittajāto -

“Cando yathā rāhumukhā pamutto, virocate pannaraseva bhāṇumā;
Evaṃ tvaṃ porisādā pamutto, viroca kapile mahānubhāva;
Āmodayaṃ pitaraṃ mātarañca, sabbo ca te nandatu ñātipakkho’ti. -

Gāthaṃ vatvā “gaccha mahāvīrā”ti kumāraṃ vissajjesi. Sopi taṃ nibbisevanaṃ
katvā pañca sīlāni datvā “yakkho nu kho esa, no”ti vīmaṃsanto “yakkhānaṃ akkhīni
rattāni honti animisāni ca, chāyā ca na paññāyati, asambhīto hoti, na imassa tathā.

Tasmā nāyaṃ yakkho manusso eso, mayhaṃ kira pitu tayo bhātaro yakkhiniyā gahitā, tesu tāya dve khāditā bhavissanti, eko puttāsinehena paṭijaggito bhavissati. Iminā tena bhavitabba”nti nayaggāhena anumānena sabbaññaññaṇṇa viya aviparītato niṭṭhaṃ gantvā “mayhaṃ pitu ācikkhitvā rajje paṭiṭṭhāpessāmī”ti cintetvā “na tvaṃ yakkho, pitu me jeṭṭhabhātikosi, ehi mayā saddhiṃ gantvā kulasantakaṃ rajjaṃ paṭipajjāhī”ti āha. Tena vuttaṃ “tvaṃ pitāmahā”ti, tvaṃ mama mahāpitāti attho. Itarena “nāhaṃ manusso”ti vutte tena saddhātabbassa dibbacakkhukātāpasassa santikaṃ nesi. Tāpasena “kiṃ karontā pitā puttā araṇṇe vicarathā”ti pitubhāve kathite porisādo saddahitvā “gaccha, tāta, tvaṃ, na me rajjena attho, pabbajissāmaha”nti tāpasassa santike isipabbajjaṃ pabbaji. Tena vuttaṃ -

84. “Iti sīlavataṃ hetu, nārakkhiṃ mama jīvitaṃ;
Pabbājesiṃ cahaṃ tassa, sadā paṇātipātika”nti.

Tattha sīlavataṃ hetūti sīlavantānaṃ mama pitūnaṃ hetu. Atha vā sīlavataṃ hetūti sīlavatahetu, mayhaṃ sīlavatasamādānanimittaṃ tassa abhijjanatthaṃ. Tassāti taṃ porisādaṃ.

Atha mahāsatto attano mahāpitaraṃ pabbajitaṃ vanditvā nagarassa samīpaṃ gantvā “kumāro kira āgato”ti sutvā haṭṭhatuṭṭhena rañña nāgarehi negamajānapadehi ca paccuggato rājānaṃ vanditvā sabbaṃ pavattiṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā taṅkhaṇaṇṇeva bheriṃ carāpetvā mahantena parivārena tassa santikaṃ gantvā “ehi, bhātika, rajjaṃ paṭipajjāhī”ti āha. “Alaṃ, mahārājā”ti. “Tena hi mayhaṃ uyyāne vasā”ti. “Na āgacchāmī”ti. Rājā tassa assamassa avidūre gāmaṃ nivesetvā bhikkhaṃ paṭṭhapesi. So cūḷakammāsadammanigamo nāma jāto.

Tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, tāpaso sārīputto, porisādo aṅgulimālo, kaniṭṭhā uppalavaṇṇā, aggamahesī rāhulamātā, alīnasattukumāro lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva yathārahaṃ sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā pītārā nivāriyamāno attano jīvitaṃ pariccajivā pitu jīvitarakkhaṇatthaṃ “porisādassa santikaṃ gamissāmī”ti nicchayo, tassa ca santāsapariharaṇatthaṃ nihitasatthassa gamanaṃ, “attano sīlakhaṇḍanaṃ mā hotū”ti tena piyavācāya samudācāro, tena ca nānāyehi pariggaṇhiyamānassa maraṇasantāsābhāvo, pitu atthe mayhaṃ sarīraṃ saphalaṃ karissāmīti haṭṭhatuṭṭhabhāvo, sakkenāpi pariggaṇhituṃ asakkuṇeyyassa sasajātiyampi pariccāgatthaṃ attano jīvitanirapekkhabhāvassa jānanaṃ, tena samāgamepi ossaṭṭhepi cittassa vikārābhāvo, tassa ca manussabhāvamahāpitubhāvānaṃ aviparītato jānanaṃ, ñātamatte ca taṃ kulasantake rajje paṭiṭṭhāpetukāmatā, dhammadesanāya saṃvejetvā sīlesu paṭiṭṭhāpananti. Evamādayo idha bodhisattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Alīnasattucariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Saṅkhaṇḍakariyāvaṇṇanā

85. Dasame saṅkhaṇḍakariyāvaṇṇanāya ayaṃ saṅkhepattho - devabhogasampattisadisāya mahatīyā nāgiddhiyā samannāgatattā mahiddhiko. Heṭṭhā dve, upari dveti catasso dāṭhā āvudhā etassāti dāṭhāvudho. Uggatejavisaṭṭhāya ghoraviso. Nāgayonisiddhāhi dvīhi jivhāhi samannāgatoti dvijivho. Mahānubhāvānaṃ urena gamanato “uragā”ti laddhanāmānaṃ nāgānaṃ adhipatibhāvato uragādhibhū.

86. Dvinnaṃ maggānaṃ vinivijjhitaṃ sandhibhāvena gataṭṭhānasaṅkhāte catuppathe. Aparāparaṃ mahājanasañcaraṇaṭṭhānabhūte mahāmagge. Tato eva mahājanasamākiṇṇabhāvena nānājanasamākule. Idāni vakkhamānānaṃ catunnaṃ aṅgānaṃ vasena caturo aṅge. Adhiṭṭhāya adhiṭṭhahitaṃ, citte ṭhapetvā. Yadāhaṃ saṅkhaṇḍapālo nāma yathāvuttarūpo nāgarājā homi, tadā heṭṭhā vuttappakāre ṭhāne vāsaṃ uposathavāsavasena nivāsaṃ akappayim kappesiṃ.

Mahāsatto hi dānasīlādipuñṇapasuto hutvā bodhipariyesanavasena aparāparaṃ devamanussagatīsu saṃsaranto kadāci devabhogasadisasampattike nāgabhavane nibbattitvā saṅkhaṇḍapālo nāma nāgarājā ahosi mahiddhiko mahānubhāvo. So gacchante kāle tāya sampattiyā vipaṭṭisārī hutvā manussayoniṃ patthento uposathavāsaṃ vasi. Athassa nāgabhavane vasantassa uposathavāso na sampajjati, sīlaṃ saṃkilissati, tena so nāgabhavanā nikkhamitvā kaṇhavaṇṇāya nadiyā avidūre mahāmaggassa ca ekapadikamaggassa ca antare ekaṃ vammikaṃ parikkhipitvā uposathaṃ adhiṭṭhāya cātuddasaṃnāsesu samādinnaṃsīlo “mama sammādiṇi atthikā gaṇhantū”ti attānaṃ dānamukhe vissajjetvā nipajjati, pāṭipade nāgabhavanaṃ gacchati. Tena vuttaṃ “punāparaṃ yadā homi, saṅkhaṇḍapālo”tiādi. Tassattho vutto eva.

87. Yaṃ panettha chaviyā cammenātiādikaṃ “caturo aṅge adhiṭṭhāya”ti vuttaṃ caturaṅgādhīṭṭhānadassanaṃ. Chavicammāni hi idha ekamaṅgaṃ. Evaṃ uposathavāsaṃ vasantassa mahāsattassa dīgho addhā vītivatto.

Athekadivasāṃ tasmim tathā sīlaṃ samādiyitvā nipanne soḷasa bhojaputtā “maṃsaṃ āharissāmā”ti āvudhahatthā araṇṇe carantā kiñci alabhitvā nikkhamantā taṃ vammikamatthake nipannaṃ disvā “mayaṃ ajja godhāpotakampi na labhimhā, imaṃ nāgarājānaṃ vadhitvā khādisāmā”ti cintetvā “mahā kho panesa gayhamāno palāyeyyāti yathānipannaṃkaṃyeva naṃ bhogesu sūlehi vijjhitaṃ dubbalaṃ katvā gaṇhissāmā”ti sūlāni ādāya upasaṅkamimsu. Bodhisattassāpi sarīraṃ mahantaṃ ekadoṇikaṇāvappamāṇaṃ vaṭṭetvā ṭhapitasumanapupphadāmaṃ viya jīṇjukaphalasadisehi akkhīhi jayasumanapupphasadisena ca sīsena samannāgataṃ ativiya sobhati. So tesāṃ soḷasannaṃ janānaṃ padasaddena bhogantarato sīsaṃ nīharitvā rattakkhīni ummīletvā te sūlahatthe āgacchante disvā “ajja mayhaṃ manoratho matthakaṃ pāpuṇissatī”ti attānaṃ dānamukhe niyyātetvā “ime mama sarīraṃ sattīhi koṭṭetvā chiddāvachiddaṃ karonte na olokessāmī”ti attano sīlakhaṇḍabhayena daḷhaṃ adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhahitaṃ sīsaṃ bhogantare eva pavesetvā nipajji.

Atha naṃ te upagantvā naṅgutṭhe gahetvā ākaḍḍhantā bhūmiyaṃ pātetvā tikhiṇasūlehi aṭṭhasu ṭhānesu vijjhitaṃ sakaṇṭakā kāḷavettayaṭṭhiyo pahāramukhehi pavesetvā aṭṭhasu ṭhānesu kājehi ādāya mahāmaggaṃ paṭipajjimsu. Mahāsatto sūlehi vijjhanato paṭṭhāya ekaṭṭhānēpi akkhīni ummīletvā te na olokesi. Tassa aṭṭhahi kājehi ādāya nīyamānassa sīsaṃ olambitvā bhūmiṃ paharati. Atha naṃ “sīsamassa olambati”ti mahāmagge nipajjāpetvā sukhumena sūlena nāsāpuṭe vijjhitaṃ rajjukaṃ pavesetvā sīsaṃ ukkhipitvā kājakoṭiyaṃ laggetvā punapi ukkhipitvā maggaṃ paṭipajjimsu. Tena vuttaṃ -

88. “Addasaṃsu bhojaputtā, kharā luddā akāruṇā;
Upagañchumaṃ mamaṃ tattha, daṇḍamuggarapāṇino.

89. “Nāsāya vinivijjhivā, naṅguṭṭhe piṭṭhikaṇṭake;
Kāje āropayitvāna, bhojaputtā harimṣu ma”nti.

88-89. Tattha bhojaputtāti luddaputtā. Kharāti kakkhaḷā, pharusakāyavacīkammantā. Luddāti dāruṇā, ghoramānasā. Akāruṇāti nikkaruṇā. Daṇḍamuggarapāṇinoti caturassadaṇḍahatthā. Nāsāya vinivijjhivāti rajjukam pavesetum sukhumena sūlena nāsāpuṭe vijjhivā. Naṅguṭṭhe piṭṭhikaṇṭaketī naṅguṭṭhappadese tattha tattha piṭṭhikaṇṭakasamīpe ca vinivijjhivāti sambandho. Kāje āropayitvānāti aṭṭhasu ṭhānesu vinivijjhivā baddhesu aṭṭhasu vettalatāmaṇḍalesu ekekasmim ovijjhitaṃ ekekaṃ kājaṃ dve dve bhojaputtā attano attano khandhaṃ āropetvā.

90. Sasāgarantaṃ pathavinti samuddapariyantaṃ mahāpathaviṃ. Sakānanaṃ sapabbatanti saddhim kānanehi pabbatehi cāti sakānanaṃ sapabbatañca. Nāsāvātena jhāpayeti sacāhaṃ icchamāno icchanto kujjhivā nāsāvātaṃ vissajjeyyaṃ, samuddapariyantaṃ sakānanaṃ sapabbataṃ imaṃ mahāpathaviṃ jhāpeyyaṃ, saha nāsāvātavissajjanena chārikaṃ kareyyaṃ, etādiso tadā mayhaṃ ānubhāvo.

91. Evaṃ santepe sūlehi vinivijjhante, koṭṭayantepe sattibhi. Bhojaputte na kuppāmīti dubbalabhāvakaraṇatthaṃ vettalatāpavesanatthañca sārādārūhi tacchetvā katehi tikhiṇasūlehi aṭṭhasu ṭhānesu vijjhantepe dubbalabhāvakaraṇatthaṃ tikhiṇāhi sattīhi tahiṃ tahiṃ koṭṭayantepe bhojaputtānaṃ luddānaṃ na kuppāmi. Esā me sīlapāramīti evaṃ mahānubhāvassa tathā adhiṭṭhahantassa yā me mayhaṃ sīlakhaṇḍabhayena tesam akujjhanā, esā ekanteneva jīvitānirapekkhabhāvena pavattā mayhaṃ sīlapāramī, sīlavasena paramatthapāramīti attho.

Tathā pana bodhisatte tehi nīyamāne mithilanagaravāsī āḷāro nāma kuṭumbiko pañcasakaṭasatāni ādāya sukhayānake nisīditvā gacchanto te bhojaputte mahāsattaṃ harante disvā kāruṇṇaṃ uppādetvā te ludde pucchi - “kissāyaṃ nāgo nīyati, netvā cimaṃ kiṃ karissathā”ti? Te “imassa nāgassa maṃsaṃ sāduñca muduñca thūlañca pacitvā khādissāmā”ti āhaṃsu. Atha so tesam soḷasavāhagoṇe pasataṃ pasataṃ suvaṇṇamāsake sabbesaṃ nivāsanapārūpanāni bhariyānampi tesam vatthābharaṇāni datvā “sammā, ayaṃ mahānubhāvo nāgarājā, attano sīlaguṇena tumhākaṃ na dubbhi, imaṃ kilamantehi bahuṃ tumhehi apuññaṃ pasutaṃ, vissajjethā”ti āha. Te “ayaṃ amhākaṃ manāpo bhakkho, bahū ca no uragā bhuttapubbā, tathāpi tava vacanaṃ amhehi pūjetabbaṃ, tasmā imaṃ nāgaṃ vissajjessāmā”ti vissajjettvā mahāsattaṃ bhūmiyaṃ nipajjāpetvā attano kakkhaḷatāya tā kaṇṭakācitā āvutā kāḷavettalatā koṭiyaṃ gahetvā ākaḍḍhituṃ ārabhiṃsu.

Atha so nāgarājānaṃ kilamantaṃ disvā akilamentova asinā latā chinditvā dārakānaṃ kaṇṇavedhato paṭiharaṇaniyāmena adukkhāpento saṇikaṃ nīhari. Tasmim kāle te bhojaputtā yaṃ bandhanaṃ tassa natthuto pavesetvā paṭimukkaṃ, taṃ bandhanaṃ saṇikaṃ mocayiṃsu. Mahāsatto muhuttaṃ pācīnābhimukho gantvā assupuṇṇehi nettehi āḷāraṃ olokesi. Luddā thokaṃ gantvā “urago dubbalo, matakāle gahetvāva naṃ gamissāmā”ti nilīyiṃsu. Āḷāro mahāsattassa añjaliṃ paggayha “gaccheva kho tvaṃ, mahānāga, mā taṃ luddā puna gahesu”nti vadanto thokaṃ taṃ nāgaṃ anugantvā nivatti.

Bodhisatto nāgabhavanaṃ gantvā tattha papañcaṃ akatvā mahantena parivārena nikkhamitvā ālāraṃ upasaṅkamtvā nāgabhavanassa vaṇṇaṃ kathetvā taṃ tattha netvā tīhi kaññāsatehi saddhiṃ mahantamassa yasaṃ datvā dibbehi kāmehi santappesi. Ālāro nāgabhavane ekavassaṃ vasitvā dibbe kāme paribhuñjitvā “icchāmaṃ, samma, pabbajitu”nti nāgarājassa kathetvā pabbajitaparikkhāre gahetvā tato nikkhamitvā himavantappadesaṃ gantvā pabbajitvā tattha ciraṃ vasitvā aparabhāge cārikaṃ caranto bārāṇasiṃ patvā bārāṇasirañña samāgato tena ācārasampattiṃ nissāya pasannena “tvam uḷārabhogā mañña kulā pabbajito, kena nu kho kāraṇena pabbajitosī”ti puṭṭho attano pabbajjākāraṇaṃ kathento luddānaṃ hatthato bodhisattassa vissajjāpanaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ pavattiṃ rañño ācikkhitvā -

“Diṭṭhā mayā mānusakāpi kāmā, asassatā vipariṇāmadhammā;
Ādīnavaṃ kāmaguṇesu disvā, saddhāyaṃ pabbajitomi, rāja.

“Dumapphalānīva patanti māṇavā, daharā ca vuddhā ca sarīrabhedā;
Etampi disvā pabbajitomi rāja, apaṇṇakaṃ sāmāññaṃ eva seyyo”ti. -

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Taṃ sutvā rājā -

“Addhā have sevitaḃbā sapañña, bahussutā ye bahuṭṭhānacintino;
Nāgañca sutvāna tavañcaḷāra, kāhāmi puññaṇi anappakānī”ti. -

Āha.

Athassa tāpaso -

“Addhā have sevitaḃbā sapañña, bahussutā ye bahuṭṭhānacintino;
Nāgañca sutvāna mamañca rāja, karohi puññaṇi anappakānī”ti. -

Evaṃ dhammaṃ desetvā tattheva cattāro vassānamāse vasitvā puna himavantaṃ gantvā yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi. Bodhisattopi yāvajīvaṃ uposathavāsaṃ vasitvā saggapuraṃ pūresi. Sopi rājā dānādīni puññaṇi katvā yathākammaṃ gato.

Tadā ālāro sārīputtatthero ahosi, bārāṇasirājā ānandatthero, saṅkhapālanāgarājā lokanātho.

Tassa sarīrapariccāgo dānapāramī, tathārūpenapi visatejēna samannāgatassa tathārūpāyapi pīḷāya sati sīlassa abhinnaṭṭā sīlapāramī, devabhogasampattisadisāṃ bhogaṃ pahāya nāgabhavanato nikkhamitvā samaṇadhammakaraṇaṃ nekkhammapāramī, “dānādiatthaṃ idaṇcīdañca kātuṃ vaṭṭatī”ti saṃvidhanaṃ paññāpāramī, kāmavitakkavinodanaṃ adhivāsanavīriyañca vīriyapāramī, adhivāsanaḃhanti khantiḃpāramī, saccasamādanāṃ saccapāramī, acalasamādanādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānapāramī, bhojaputte upādāya sabbasattesu mettānuḃdayabhāvo mettāpāramī, vedanāya sattaḃsaṅkharakatavippakāresu ca majjhataḃbhāvo upekkhāpāramīti evaṃ dasa pāramiyo labbhanti. Sīlapāramī pana atisaḃvatīti katvā sā eva desanaṃ āruḷhā. Tathā idha bodhisattassa guṇānuḃbhāvā “yojanasatike nāgabhavanaṭṭhāne”tiādinā bhūridattacariyāyaṃ vuttanayeneva yathārahaṃ vibhāvetabbāti.

Eteti ye hatthināgacariyādayo imasmiṃ vagge niddiṭṭhā anantaragāthāya ca “hatthināgo bhūridatto”tiādinā uddānavasena saṅgahetvā dassitā nava cariyā, te sabbe viśesato sīlapāramipūraṇavasena pavattiyā sīlaṃ balaṃ etesanti sīlabalā. Sīlassa paramatthapāramibhūtaṃ parikkharaṇato santānassa ca paribhāvanāvasena abhisāṅkharāṇato parikkhārā. Ukkamsagatāya sīlaparamatthapāramiyā asampunṇattā padeso etesaṃ atthi, na nippadesoti padesikā sappadesā. Kasmāti ce? Āha “jīvitam parirakkhitvā, sīlāni anurakkhisa”nti, yasmā etesu hatthināgacariyādīsu ahaṃ attano jīvitam ekadesena parirakkhitvāva sīlāni anurakkhiṃ, jīvitam na sabbathā pariccajiṃ, ekanteneva pana saṅkhapālassa me sato sabbakālampi jīvitam yassa kassaci niyyattam, saṅkhapālanāgarājassa pana me mahānubhāvassa uggavisatejassa sato samānassa sabbakālampi tehi luddehi samāgame tato pubbepi pacchāpi sato evaṃ puggalavibhāgaṃ akatvā yassa kassaci sīlanurakkhaṇatthameva jīvitam ekamseneva niyyattam nīyātitaṃ dānamukhe nissatṭham, tasmā sā sīlapāramīti yasmā cetadevaṃ, tasmā tena kāraṇena sā paramatthapāramibhāvaṃ pattā mayham sīlapāramīti dassetīti.

Paramatthadīpaniyā cariyāpiṭakasaṃvaṇṇanāya

Dasavidhacariyāsaṅgahassa viśesato

Sīlapāramivibhāvanassa

Dutiyavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς. 2. Το κεφάλαιο για τους αρσενικούς ελέφαντες έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org